

UNIVERZITA KARLOVA

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Klára Stojanová

Vybrané aspekty kriminalistické rekognice

**The selected aspects of criminalistic
recognition**

Praha 2019

Vedoucí práce: PhDr. Hedvika Boukalová, Ph.D.

Poděkování

Velice děkuji vedoucí mé práce PhDr. Hedvice Boukalové, Ph.D. za cenné připomínky a čas, který této práci věnovala.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 18.7.2019

.....

Klára Stojanová

Abstrakt

Bakalářská práce se zabývá institutem rekognice v právním, kriminalistickém a psychologickém kontextu. První kapitola se věnuje představení platné právní úpravy rekognice v českém právním řádu a kriminalistickému pohledu na provedení rekognice, který vždy nemá v právním řádu oporu. Druhá kapitola je věnována psychologickému pohledu na rekognici, zejména představuje vybrané zásadní proměnné, které při rekognici hrají roli (proměnné na straně systému a proměnné na straně odhadce). Podrobněji je v rámci druhé kapitoly rozebrána vybraná proměnná na straně odhadce – *own age bias*. *Own age bias* představuje fenomén, kdy osoby mají tendenci přesněji rozpoznávat jiné osoby podobného věku. Obsahem třetí kapitoly je pak stručné propojení poznatků nastíněných v první a druhé kapitole, zejména jsou představeny vybrané návrhy *de lege ferenda* (návrhy z pohledu možné budoucí právní úpravy). Čtvrtá kapitola obsahuje návrh výzkumu, který cílí na podpoření proměnné *own age bias* v České republice.

Klíčová slova

rekognice, psychologie, právo, *own age bias*, věk pachatele

Abstract

The bachelor thesis deals with the institute of recognition (lineup) in the legal, criminalistic and psychological context. The first chapter is devoted to the presentation of the legal regulation of the recognition in the Czech legal order and the criminalistic view of the execution of the recognition, which is not always supported by the law. The second chapter is devoted to the psychological view of recognition, in particular it presents selected fundamental variables that play a role in the recognition (system variables and estimator variables). The selected estimator variable - own age bias - is analysed in more detail in the second chapter. Own age bias means that people tend to recognize other people of similar age more accurately. The content of the third chapter is a brief connection of the information outlined in the first and second chapter, in particular the selected proposals *de lege ferenda* are presented. The fourth chapter contains a research proposal that aims to support the own age bias variable in the Czech Republic.

Keywords

lineup, psychology, law, own age bias, age of offender

OBSAH

ÚVOD	6
1 REKOGNICE Z POHLEDU PRÁVA A KRIMINALISTIKY	7
1.1 REKOGNICE Z POHLEDU PLATNÉHO PRÁVA	8
1.1.1 První fáze rekognice	9
1.1.2 Druhá fáze rekognice	10
1.1.3 Zbývající body právní úpravy rekognice	11
1.2 REKOGNICE Z POHLEDU KRIMINALISTIKY	14
1.2.1 Kdy a kde rekognici provést	15
1.2.2 Kdy rekognici neprovádět	16
1.2.3 Jak zajistit účast osob na rekognici a co dělat, když je jich vícero	18
1.2.4 Výběr rekogniční skupiny	21
1.2.5 Jak dokumentovat a hodnotit rekognici	23
2 REKOGNICE Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	24
2.1 PROMĚNNÉ NA STRANĚ SYSTÉMU	25
2.1.1 Neférová rekognice	26
2.1.2 Zpětná vazba	26
2.1.3 Absence pachatele v rekogniční skupině	28
2.1.4 Některé další vybrané proměnné na straně systému	29
2.2 PROMĚNNÉ NA STRANĚ ODHADCE	32
2.2.1 Vliv věku na správné znovupoznání	32
3 PRÁVO, KRIMINALISTIKA A PSYCHOLOGIE: VYBRANÉ NÁVRHY	37
4 NÁVRH VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	40
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM, CÍLE VÝZKUMU A HYPOTÉZY	40
4.2 DESIGN VÝZKUMNÉHO PROJEKTU	40
4.2.1 Typ výzkumu	40
4.2.2 Metody získávání dat	44
4.2.3 Metody zpracování a analýzy dat	44
4.2.4 Etika výzkumu	44
4.2.5 Výzkumný soubor	46
4.3 DISKUSE	46
ZÁVĚR	49
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	50
SEZNAM ZKRATEK	58

Úvod

Tato práce se zabývá vybranými aspekty kriminalistické rekognice, která spočívá ve znovupoznání již vnímané osoby nebo věci v rámci trestního řízení. Na rekognici lze pohlížet z více úhlů pohledu – pohledu psychologického, pohledu kriminalistického a pohledu právního. Při bližším zkoumání vybraného tématu je pak možné si povšimnout, že se tyto pohledy zásadním způsobem prolínají. Základní požadavky na rekognici a její provedení totiž stanoví zákon (oblast právní), ten se však neobejde bez psychologie, která díky vědeckému výzkumu přináší efektivní řešení provedení rekognice. Tato doporučení se však zase bez právního zakotvení často prakticky ani neužijí. Obě vědní disciplíny jsou pak v praxi realizovány díky oboru kriminalistiky. Jak pro právníka, tak pro kriminalistu nebo psychologa je důležité, aby byl alespoň na základní úrovni obeznámen s přístupem zbývajících oborů k rekognici, pokud se jí chce profesně zabývat. Cílem této práce tak je na základní úrovni představit rekognici z pohledu psychologie, kriminalistiky a práva a tyto pohledy propojit. Jelikož se jedná o práci psychologickou, je také cílem přispět podrobnějším rozбором jednoho vybraného aspektu rekognice, kterým je *own-age bias* a navázat na něj i návrhem výzkumu tohoto fenoménu.

V první kapitole je představena rekognice z právního a kriminalistického pohledu. Stručně je rozebrán obsah právní úpravy, kde je pojednáno o první a druhé fázi rekognice a je představeno praktické provedení rekognice v kriminalistické praxi a některé vybrané otázky s ním spojené. U vybraných aspektů je již v této kapitole představen i psychologický pohled. V rámci kapitoly jsou stručně diskutovány i právní limity úpravy rekognice, jako například celková stručnost právní úpravy, a na ně navázaná úskalí.

Druhá kapitola se věnuje psychologickému pohledu na rekognici. Především jsou představeny vybrané zásadní proměnné, které mají na rekognici vliv. Pojednáno je zejména o výzkumech na téma férovosti rekognice, samostatně je pak představen jeden konkrétní vybraný aspekt, kterým je fenomén *own-age bias*, tedy lepší rozpoznání osoby podobného věku.

Třetí kapitola potom představuje stručné propojení a diskuzi vybraných zásadních aspektů práva, psychologie a kriminalistiky a obsahuje doporučení na možnou změnu zákonné úpravy.

Ve čtvrté kapitole je pak pojednáno o návrhu výzkumu, který by podpořil existenci *own-age bias* u seniorů. Výsledky výzkumu by mohly přispět k povědomí o této proměnné v České republice.

Citována byla tuzemská, ale především zahraniční literatura. V práci je citováno podle normy APA (2010).

1 Rekognice z pohledu práva a kriminalistiky

Soudobí autoři rekognici popisují jako „zvláštní procesní úkon záležející ve znovupoznání osob nebo věcí s cílem určit jejich totožnost“ (Jelínek et al., 2007, s. 369), jako „samostatný procesní úkon spočívající ve zjišťování totožnosti nějaké osoby nebo věci“ (Musil, Kratochvíl, & Šámal, 2007, s. 465), nebo „důkazní prostředek spočívající v tom, že podezřelý, obviněný nebo svědek znovu poznává, a tím ztotožňuje konkrétní osobu či věc“ (Fenyk, Císařová, & Gřivna, 2015, s. 406), případně jako „specifickou metodu kriminalistické praktické činnosti spočívající v opětovném znovupoznávání dříve vnímaného objektu ... s cílem ztotožnit (identifikovat) předváděný (ukazovaný) objekt“ (Straus, 2005, s. 150). Rekognici tedy můžeme označit za jakýsi zvláštní, právem upravený, procesní postup či úkon, který v trestním řízení slouží jako důkazní prostředek podobný výslechu (Šámal, 2013), který slouží ke znovupoznání již jednou vnímané osoby, věci, mrtvoly či zvířete.

V rámci této práce bude pojednáno pouze o rekognici ve smyslu znovupoznání živé osoby, především o tzv. rekognici „in natura“. Pro srovnání bude na některých místech práce částečně pojednáno i o rekognici závislé na reprodukci osoby (modelu), tedy o rekognici dle fotografie, případně videorekognici a obdobných postupech.

Na první pohled se může zdát, že rekognice (dle některých autorů také označována jako „poznávací řízení“ (Fenyk et al., 2015) nepředstavuje aktuální problém v rámci kriminalistické činnosti, jelikož se většina autorů vesměs shoduje co do definice a charakteru rekognice. Zároveň je tento proces zakotven v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád) (dále jen „TR“). Při bližším exkurzu do této problematiky se však ukazuje, že rekognice je často principiálním důkazním prostředkem, jehož faktické provedení v konkrétní situaci zásadně ovlivňuje použitelnost jeho výstupů v rámci trestního řízení. Jak uvádí například Fenyk (2015) rekognice bývá z pochopitelných důvodů (je mnohdy jediným nebo hlavním důkazem) napadána připomínkami obviněného nebo jeho obhájce daleko častěji než jiné zvláštní způsoby dokazování (rekonstrukce, prověrka na místě apod.). Zákonně, správně a vhodně provedená rekognice tedy vede k získání důkazu, který je poté soudem vnímán jako věrohodný a obecně přesvědčivý.

Ústavní soud se několikrát vyjádřil k institutu rekognice. Označil ji za důkazní prostředek, který významně přispívá k náležitému objasnění trestných činů a spravedlivému potrestání jejich pachatelů. Kromě uvedeného plní rekognice i další účel, konkrétně vyloučení nevinných osob z podezření; chrání tedy nevinné před neodůvodněným stíháním a odsouzením ... (Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3709/16 ze dne 20.6.2017).

Je možné se tak domnívat, že relativně kusá zákonná úprava tohoto institutu v rámci jediného paragrafu o osmi odstavcích (ust. § 104b TR) dostatečně nepokrývá a nezohledňuje všechny

potřebné aspekty rekonice (kterými se aktivně zabývá například psychologie nebo kriminalistika). Na druhou stranu, rekonice se bez právního základu obsaženého v zákoně z praktického hlediska neobejde¹, a proto je třeba směřovat k takové podobě právní úpravy tohoto institutu, která bude co nejlépe zohledňovat míru aktuálního poznání. Kvalitní právní úprava bez mezer a nejasností a precizní dodržování zákonného postupu v praxi totiž nepochybně povedou k vyšší míře právní jistoty, k nižší četnosti zpochybňování tohoto institutu v rámci soudního řízení a také lepší ochranně nevinných osob.

V následujících podkapitolách bude nejprve pojednáno o těch aspektech rekonice, které český právní řád výslovně upravuje. Následně budou zmíněny ty postupy, které zákon nezmiňuje, nicméně se jedná o postupy běžné kriminalistické praxe.

1.1 Rekonice z pohledu platného práva

Ustanovení § 104b odst. 1 TŘ stanoví, že „rekonice se koná, je-li pro trestní řízení důležitá, aby podezřelý, obviněný nebo svědek znovu poznal osobu nebo věc a určil tím jejich totožnost“. Nejčastěji je osobou, která v rámci trestního řízení poznává určitou osobu nebo věc, svědek (Janulková, 2018).

Modelovým příkladem může být situace, kdy je Alice (osoba A) při cestě domů okolo osmé hodiny večerní na ulici v blízkosti svého domu zastavena neznámou osobou B, která v nestřeženém okamžiku uchopí její tašku (obsahující tablet, mobilní telefon, peněženku a předměty osobní potřeby) a po asi deset sekund trvajícím zápasu Alici přemůže, tašku jí vytrhne a s taškou uteče. Situaci kromě jejich účastníků nesleduje nikdo další.

Výše popsaný modelový příklad obsahuje popis trestného činu loupeže dle ust. § 173 zákona 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“). Orgány činné v trestním řízení (zejm. Policie České republiky, dále označovány také jako „policejní orgán“) se v rámci trestního řízení musí pokusit vypátrat a ztotožnit pachatele tohoto trestného činu (osobu B).

Pokud nikdo další kromě poškozené (Alice, osoby A) výše popsanou situaci svými smysly nevnímá (tedy nikdo další neviděl zápasící osoby, ani prchající osobu B s uloupenou taškou apod.) a zároveň nejsou k dispozici ani další významné forenzní důkazy, je velmi pravděpodobné, že rekonice pachatele trestného činu (osoby B) bude v tomto případě „zásadním“ důkazním prostředkem.

¹ Dle ust. § 89 odst. 2 TŘ sice důkazem může být vše, co může přispět k objasnění věci, tedy i důkaz hypoteticky získaný zákonem neupravenou „rekonicí“ resp. její obdobou, nicméně je možné se domnívat, že takto získané důkazy by byly velmi často zpochybňovány a věrohodnost takového postupu by byla narušena (a v důsledku by tedy v naprosté většině případů nebylo ani efektivní takový právem neupravený postup vůbec provádět).

1.1.1 První fáze rekognice

Orgány činné v trestním řízení dle ust. § 104b odst. 2 TR vyslechnou znovupoznávající osobu² (osobu A) o okolnostech celé situace s důrazem na konkrétní znaky a zvláštnosti podle nichž by bylo možné osobu B (znovupoznávanou osobu³) poznat, a to včetně všech souvislostí, jako jsou například psychický stav vnímající osoby (např. únava, ovlivnění návykovými látkami), nebo „vlastnosti poznávající osoby ovlivňující úplnost a správnost jejího vnímání, zapamatování a reprodukce skutečnosti, jako jsou stravy zraku, sluchu, vlastnosti paměti, profesionální znalosti a návyky“ (Janulková, 2018, s. 4), nebo specifika podmínek, za kterých byl subjekt rekognice vnímán (různé fyzikální podmínky, osvětlení, vzdálenost apod.) (Straus, 2005). Existuje přitom obecné doporučení, kdy s ohledem na riziko zhoršení pravděpodobnosti úspěšného znovupoznání v čase z důvodu zapomínání a změn podstatných vnějších znaků poznávané osoby, je doporučeno výslech představený výše provést co nejdříve (Janulková, 2018; Šimovček, 2011) (k tématu časnosti provedení rekognice viz podkapitola 1.2.1), byť někteří autoři si kladou otázku, jak dlouhá prodleva mezi výslechem a následným provedením rekognice je přijatelná. Fenyk (2015) k tomu podotýká, že rozhodujícím není ani tak časové hledisko, jako je dostatečně podrobný a zdokumentovaný popis obsahující znaky a markanty poznávané osoby. Bez provedení výslechu, který rekognici předchází, nelze rekognici provést (Straus, 2005). Je tomu tak z několika důvodů. Jedním z nich je fakt, že rekognice je dvoufázový proces, což můžeme nepřímou odvodit výkladem trestního řádu. Za dvoufázovou rekognici také označuje nauka (Šámal, 2013), byť například Fenyk (2015, s. 408) uvádí, že „praktické provedení rekognice v širším slova smyslu lze rozdělit do několika fází“.

Předchozí výslech (první fáze rekognice) je zcela zásadní pro zhodnocení a potvrzení výsledků poznávacího řízení. Za podmínek výše představeného modelového případu je jistě značně přesvědčivé, pokud Alice v rámci výslechu před samotným provedením rekognice vypoví, že osoba B měla modré oči, tmavé krátce střižené vlasy a tetování „trojzubce“ pod pravým uchem a později při samotné rekognici (v rámci druhé fáze rekognice) podle těchto předem vypovězených a v protokolu zaznamenaných znaků také pachatele označí. Pokud by výslech před rekognicí neproběhl, orgány činné v trestním řízení by se musely spokojit pouze s tvrzením Alice, že pachatel tyto znaky měl, bez možnosti toto tvrzení s čímkoli porovnat. Prakticky by

² Někdy také označována jako osoba ztotožňující, osoba rekognující, osoba identifikující, případně subjekt rekognice (Janulková, 2018).

³ Někdy také označovaná jako osoba ztotožňovaná, osoba rekognovaná, osoba identifikovaná, případně jako objekt rekognice (Janulková, 2018).

pak neprovedení předchozího výsledku bylo podstatnou procesní vadou s následkem absolutní neúčinnosti důkazu z rekognice získaného.

Na druhou stranu ale z psychologického hlediska může předchozí verbalizace paměťové stopy v rámci výsledku „překrýt“ či „zastínit“ reálnou vzpomínku a zhoršit úspěšnost rekognice. Tento efekt je v psychologii znám pod názvem „*verbal overshadowing*“. V rámci metaanalýzy tohoto fenoménu byl podpořen předpoklad, že *verbal overshadowing* může nejvíce ovlivnit úspěšnost rekognice zejména tehdy, když poznávací proces bezprostředně následuje po popisu osoby, nebo když jsou rekognující osobě dány příliš rozsáhlé instrukce ohledně způsobu, jakým má vypovídat o předmětné události (není tedy vyzvána ke „klasické“ volné monologické výpovědi) (Meissner & Brigham, 2001a).

1.1.2 Druhá fáze rekognice

Podstatou druhé fáze rekognice je samotné znovupoznání. Jak již bylo zmíněno výše, objekt rekognice je subjektu rekognice (v našem modelovém případě Alici) ukázán mezi nejméně třemi dalšími osobami. Zcela zásadní je pak podmínka dle ust. § 104b odst. 2 TR, kdy znovupoznávaná osoba nesmí být poznávající osobě před rekognicí ukázána. Fenyk (2015) tuto podmínku spolu se zabráněním dodatečného opakování rekognice a s kvalitní dokumentací procesu rekognice zmiňuje jako zcela zásadní pro úspěch celého poznávací úkonu.

Pokud by došlo například k tomu, že by Alice zahlédla, jak v poutech chodbou policisté vedou tmavovlasého modrookého muže, mohla by se domnívat, že právě tohoto muže má později mezi figuranty označit. Celý proces rekognice by tak byl zmařen (byť by se opravdu jednalo o pachatele, který ji na ulici před jejím domem oloupil, výsledek rekognice by byl nevěrohodný a procesně vadný). Dalším důsledkem aplikace tohoto usnesení potom je, že rekognici s touž ztotožňovanou osobou nelze znova opakovat (již jednou byla poznávající osobě ukázána). V takovém případě by musela být využita jiná poznávající osoba (např. jiný svědek, který ale vždy není k dispozici) nebo by musela být ukázána jiná poznávaná osoba (např. druhý spolupachatel, který ale také nemusí vůbec v konkrétním případě existovat). Rekognice je tak ve valné většině případů **neopakovatelným úkonem**⁴ (Jelínek et al., 2007), tedy úkonem, který

⁴ Rekognice je také často tzv. neodkladným úkonem. Dle ust. § 160 odst. 4 TR je „neodkladným úkonem takový úkon, který vzhledem k nebezpečí jeho zmaření, zničení nebo ztráty důkazu nesnese z hlediska účelu trestního řízení odkladu na dobu, než bude zahájeno trestní stíhání“. Jedná se tedy o případy, kdy ještě nebylo zahájeno trestní stíhání a je třeba ztotožnit zadrženou podezřelou osobu (právě prostřednictvím rekognice) (Musil, Kratochvíl, & Šámal, 2007). Neodkladnému úkonu (stejně jako neopakovatelnému úkonu) před zahájením trestního stíhání je ze zákona přítomen soudce. Rekognici jako neodkladný úkon je třeba provádět vždy pouze v nezbytně nutných případech, jelikož při takové rekognici není zajištěno právo obviněného na obhajobu (Staňková, 2017).

nebude možné opakovat v řízení před soudem. Proto je třeba jednotlivé kroky v rámci trestního řízení s ohledem na neopakovatelnost rekognice vždy dobře promyslet.

Rekognovaná osoba si dle ust. § 104b odst. 3 TŘ může vybrat libovolné místo mezi (jak bylo již výše zmíněno) nejméně třemi příbranými osobami. Znovupoznávající osoba (Alice) tedy bude čelit nejméně čtyřem výrazně se neodlišujícím osobám. Z těchto osob také potom vybere tu, kterou již předtím vnímala (tedy Alice označí muže, který ji oloupil o tašku). Je přitom možné, že se osoba B v rekogniční skupině nacházet bude (policie vypátrala pravého pachatele zmíněného trestného činu), je však také možné, že ani jedna z představených osob není reálným pachatelem.

Velmi zásadním momentem druhé fáze rekognice je pak samotné označení rekognované osoby. O tom, jak má takové označení proběhnout, však zákon mlčí. Z psychologického hlediska je tak třeba se vcítit do role znovupoznávající osoby. Znovupoznávající osoba může pociťovat obavy, stres, strach, nejistotu, eventuálně jiné pocity. Konfrontace s případným pachatelem trestného činu tak může být pro tuto osobu velmi silným momentem, který si bude pamatovat po celý život. Je zásadní, aby si policejní orgán byl vědom náročnosti této situace pro znovupoznávající osobu a respektoval její přání, důstojnost a integritu. Jako zcela nevhodné je tak možné posoudit „nucení“ poznávající osoby označit pachatele dotekem, či jiným způsobem fyzického kontaktu, případně volba označení pachatele prostřednictvím hlasitého a zřetelného prohlášení „tváří v tvář“ apod.

1.1.3 Zbývající body právní úpravy rekognice

Kromě výše představených fází rekognice zákon upravuje pouze tyto body:

- A. přítomnost nezúčastněné osoby při rekognici (ust. § 104b odst. 1 TŘ),
- B. rekognice podle hlasu (ust. § 104b odst. 3 TŘ),
- C. rekognice podle fotografie (ust. § 104b odst. 4 TŘ),
- D. subsidiární použití ustanovení o výslechu obviněného a svědka (ust. § 104b odst. 6 TŘ),
- E. skrytá rekognice (ust. § 104b odst. 7 TŘ),
- F. rekognice s osobou mladší 18 let (ust. § 104b odst. 7 TŘ),
- G. fakultativní výslech po provedení rekognice k odstranění rozporů mezi první a druhou fází rekognice (ust. § 104b odst. 8 TŘ).

Při rekognici musí být přítomna jedna **nezúčastněná osoba**. Nezúčastněná osoba je pak vedle osoby znovupoznávající, osoby znovupoznávané, figurantů a osoby, která provádí rekognici (policejní orgán), obligatorním účastníkem rekognice (Janulková, 2018) Jedná se o takovou osobu, která se nepodílí na vyšetřování, rozhodování, není spoluobviněným, svědkem nebo

potencionální stranou trestního řízení, obecně nemá na trestní věci zájem. Mezními případy se potom zabývá judikatura (blíže viz Janulková, 2018, s. 38). Smyslem přítomnosti nezúčastněné osoby je zajištění svědka a garanta zákonného a korektního rekogničního procesu. Tedy takové osoby, která v případě potřeby může potvrdit, jak byla rekognice provedena (Straus, 2005). Přítomnost nezúčastněné osoby také z psychologického hlediska může vyvolat vyšší míru důvěry v poznávací řízení, a to jak na straně poznávajícího, tak na straně poznávané osoby.

V některých případech je vhodné provést **rekognici podle hlasu**, a to zejména v případech, kdy poznávající osoba poznávanou osobu především slyšela. Například v našem modelovém případě by Alice mohla být oloupena mužem v lyžařské kukle, který by však při zápasu o tašku na Alici hlasitě křičel, měl by nápadné zabarvení hlasu a ráčkoval by. Potom by bylo možné znovupoznávanou osobu vyzvat, aby mezi osobami s podobnými hlasovými vlastnostmi promluvila v libovolném pořadí. Zde je však nutné podotknout, že obviněný nemusí s rekognicí podle hlasu souhlasit, jelikož se jedná o aktivní činnost, která by mohla být v rozporu se zásadou *nemo tenetur se ipsum accusare*, tedy se zásadou zákazu donucování k sebeobviňování. Zajímavostí je, že je možné v některých případech toto pravidlo obejít tak, že je záznam hlasu obviněného získán jinak než při samotné rekognici, například prostřednictvím zákonně získaného odposlechu. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 921/2009 ze dne 26.8.2009 pak zmiňuje, že v případě, kdy je obviněný řádně poučen o svém právu nevypovídat, a přesto se vypovídat rozhodne, je možné použít zvukový záznam ze soudní síně (takové „rekognice“ by však byly v praxi nejspíše často napadány).

Subsidiárním způsobem znovupoznání je **rekognice podle fotografie** (Alici by byly v tomto případě předloženy nejméně čtyři obdobné fotografie). K tomuto způsobu rekognice je možné přistoupit, pokud z nějakého důvodu znovupoznávaná osoba nemůže být osobě poznávající ukázána. Tento postup však dle dikce zmíněného ustanovení zákona nesmí bezprostředně předcházet rekognici in natura. Jaký časový úsek zákonodárce mínil pojmem „bezprostředně“ není jasné. Fryšták (2004) naznačuje, že onu bezprostřednost vnímá minimálně v rozsahu několika dní a dodává, že co je bezprostřední pro jednu poznávající osobu (mladý člověk s dobrou pamětí na fotografie) nemusí být bezprostřední pro druhou poznávající osobu (starší osoba). Staňková (2017) pak zmiňuje, že je nutné se vyvarovat situacím, kdy jedinou „shodnou osobou“ mezi rekognicí podle fotografie a rekognicí in natura je sám obviněný. Dle zákona je tedy možná výjimka ze zásady „zákazu ukázání poznávané osoby poznávajícímu“ („neopakovatelnosti“ rekognice) právě v případě rekognice podle fotografie, která předchází rekognici in natura. Je možné se ztotožnit s názorem, že je nutné dobu mezi provedením těchto

rekognic posuzovat individuálně podle vlastností a schopností osoby poznávajícího, obecná pravidla by však měla být obsažena v rámci konzistentní judikatury.

Jak již bylo výše zmíněno, zákonná úprava rekognice je poněkud kusá. Zákonodárce tak počítá s tím, že na případné „neřešené oblasti“ je možné aplikovat ta ustanovení, který se sice netýkají přímo rekognice, ale institutu relativně podobného, a to výsledku (konkrétně výsledku svědka a obviněného). Tedy paragraf upravující rekognici například neřeší otázku povinnosti účastnit se rekognice. Pro zjištění, zda má konkrétní osoba povinnost se rekognice účastnit, musíme „přelistovat“ v trestním řádu do úpravy obecné povinnosti svědka nebo obviněného účastnit se výsledku. Rekognice se však od výsledku v mnohém liší, a proto nelze „jen tak“ aplikovat pravidla účasti na výsledku na účast na rekognici. Někteří autoři se proto domnívají, že „prostý“ odkaz na zmíněná ustanovení je nedostačující, a navíc by se tato ustanovení měla užívat s ohledem na charakter rekognice pouze přiměřeně (Janulková, 2018). S tímto názorem je možné souhlasit. Pro zvýšení přehlednosti a jasnosti si rekognice zaslouží komplexnější úpravu v rámci TŘ. Taková úprava by předešla mnohým nedorozuměním, které ohledně rekognice vyvstaly a vyvstávají.

Skrytá rekognice je dle výše zmíněného ustanovení trestního řádu postupem, kdy se poznávající osoba nesetká s poznávanou osobou. Poznávající osoba je tak před poznávanou osobou skryta. To může mít význam například při strachu poznávající osoby ze msty, reakce nebo obecně kontaktu s osobou poznávanou. Řešením v tomto případě bývají polopropustná zrcadla nebo videotechnika (Straus, 2005). Z psychologického pohledu je třeba ocenit, že zákon v tomto ohledu pamatuje i na prožívání poznávající osoby, kdy tímto způsobem umožňuje provedení rekognice i případě, když má tato osoba velké obavy z kontaktu s pachatelem trestného činu. Někteří autoři však za „skrytou rekognici“ považují i případ, kdy znovupoznávaná osoba neví, že rekognice právě probíhá. Janulková (2018) však takový postup považuje za nesprávný a problematický.

Poznávající osobou, stejně jako osobou poznávanou, může v některých případech být i **osoba mladší 18 let**. Často se bude jednat zejména o svědka trestného činu (teoreticky dítě od chvíle kdy je schopno podat svědeckou výpověď do 18 let věku), případně o mladistvého pachatele určitého provinění, který bude znovupoznáván (osoba mezi 15 a 18 lety). K mládeži je třeba se v rámci trestního řízení chovat citlivě, zejména s ohledem na duševní a mravní vývoj vést úkon vhodným způsobem (ust. § 102 TŘ). Při rekognici mladistvého obviněného může vyvstat problém se sestavením vhodné rekogniční skupiny, a to právě z důvodu obtížného „získávání“ osob podobného vzhledu (Fryšták, 2004). Z psychologického pohledu lze u rekognice, kdy je znovupoznávající osobou dítě, přirozeně počítat s určitými odlišnostmi od rekognice, kdy

poznává dospělá osoba. Ve stručnosti lze poukázat na oblasti kterými jsou celkově vyšší sugestibilita dítěte, možnost „nedorozumění“ při různě podaných instrukcích, vyšší riziko viktimizace dítěte a nutnost přizpůsobení provedení rekognice. Některé studie ukazují, že děti jsou také kupříkladu citlivější na výrazné oblečení. Pokud měl pachatel například červené tričko, dítě pravděpodobněji označí v rámci rekognice osobu s červeným trikem (Freire, Lee, Williamson, Stuart, & Lindsay, 2004). Dlouhodobě je také diskutován problém dětí ve věku až do 13 let správně rozhodnout o tom, že pachatel není v rekogniční skupině přítomen (děti většinou mají tendenci někoho ze skupiny označit) (Pozzulo & Lindsay, 1998). Proto je možné tvrdit, že orgány činné v trestním řízení by měly být alespoň o výše představených specifikách dětské rekognice proškoleny.

Někteří autoři považují výsledek po provedení rekognice (**dodatečný výsledek**) za třetí a další samostatnou obligatorní fázi poznávacího procesu, někteří autoři s nimi nesouhlasí (Janulková, 2018). V případech, kdy je rozpor mezi první a druhou fází rekognice (výsledkem a znovupoznáním), je vhodné ztotožňující osobu ohledně tohoto rozporu po provedení rekognice vyslechnout a tyto rozpory se pokusit odstranit.

1.2 Rekognice z pohledu kriminalistiky

V předchozí části práce byla stručně popsána zákonná úprava rekognice. Čtenář této práce si však může povšimnout, že výše předestřená úprava by se dala označit za úpravu relativně stručnou.

Při studiu této zákonné úpravy tedy přirozeně vyvstávají některé otázky:

- Kdy a kde je vhodné rekognici provést?
- Kdy je vhodné rekognici naopak vůbec neprovádět, jelikož by její provedení mohlo být spíše kontraproduktivní?
- Jak zajistit účast jednotlivých osob na samotné rekognici a jak je na rekognici připravit?
- Co dělat v případě, že je ztotožňujících nebo ztotožňovaných osob vícero?
- Jak nejlépe připravit a provést první fázi rekognice?
- Jak nejlépe vybrat a připravit rekogniční skupinu?
- Jaké jsou možnosti samotného průběhu rekognice? Jak nejlépe připravit a provést druhou fázi rekognice?
- Jak rekognici co nejlépe zdokumentovat?
- Jak výsledky rekognice zhodnotit?

Na tyto a další podobné otázky odpovídají ty vědní obory, které s rekognicí souvisí, tedy zejména kriminalistika a psychologie. V následujících podkapitolách tedy bude pojednáno o některých významných aspektech rekognice z pohledu kriminalistiky a budou představeny i

odpovědi na některé otázky předestřené výše. Pro ilustraci bude i v této části práce sloužit modelový příklad (viz kapitola 1.1).

Obecně je však třeba říci, že ne všechny detaily průběhu rekognice, ve smyslu otázek položených výše, by měly najít cestu do zákonné úpravy tohoto institutu. Úprava institutu rekognice by neměla být anekdotická, příliš detailní a rozvleklá. Zákonodárce by spíše měl směřovat k přesnějšímu a kompaktnímu obsažení tohoto institutu do právního řádu, než je tomu doposud. K naplnění tohoto ideálu samozřejmě přispívá znalost praktického provádění rekognice a jeho úskalí z pohledu kriminalistiky, stejně jako znalost zásadních výzkumů institutu rekognice, které přináší obor psychologie (např. férovost rekognice).

1.2.1 Kdy a kde rekognici provést

O časovém hledisku provedení rekognice bylo již částečně pojednáno výše – většina autorů doporučuje, pokud je to možné, rekognici, resp. alespoň její první fázi, provést co nejdříve po předmětné události. Prerad, Protivinský, & Musil (1987, s. 92) například zmiňují „... výslech, provedený zpravidla krátce po události, při níž byla osoba nebo věc vnímána, bývá nejcennější, neboť vjem je ještě živý, proces zapomínání a fragmentárnost představy neprohloubena“. Přílišné otálení by tedy mohlo vést ke ztrátě schopnosti znovupoznávající osoby přesně vystihnout důležité detaily celé události. S určitou časovou prodlevou je však nutno přirozeně počítat, jak zmiňuje i Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3709/16 ze dne 20.6.2017 (s. 7) „byť to zákon výslovně nepředpokládá, musí proběhnout určitá doba mezi výslechem a rekognicí, aby bylo možné zajistit figuranty, kteří budou odpovídat znakům, které popsala poznávající osoba při výpovědi“. V praxi tedy, až na výjimky, nebude možné, aby jeden den byla znovupoznávající osoba vyslechnuta a hned další den se konala rekognice in natura. Pachatel trestného činu musí být napřed policejním orgánem vypátrán, což zabere určitý čas, a poté musí být vybrány vhodné podobné osoby do rekogniční skupiny, což je také proces časově náročný.

Některé psychologické výzkumy například podpořily předpoklad, že pokud znovupoznání následuje jen o týden později po předmětné události, starší osoby (60-82 let) jsou podstatně méně přesné než osoby mladšího věku. Zatímco pokud znovupoznání následuje krátce po předmětné události (do 35 minut), není mezi staršími a mladšími osobami rozdíl v úspěšnosti poznávacího procesu, tedy obě skupiny správně označí poznávanou osobu v podobném procentu případů (Memon, Bartlett, Rose, & Gray, 2003). V rámci časového hlediska provedení rekognice je tak nepochybně třeba v brát v úvahu i věk znovupoznávající osoby.

Nepřesnosti se však ve svědecké výpovědi nemusí objevit jen kvůli procesu zapomínání, ale také proto, že paměťová stopa osoby je nebo byla něčím ovlivněna. Davis & Loftus (2017) zmiňují,

že za nepřesným zapamatováním může stát například selektivní zapamatování, nebo selektivní nezapamatování, falešné vzpomínky (vzpomínka na situaci, kterou svědek ve skutečnosti vůbec nevnímal), nebo distorze či pozměnění pravé vzpomínky. Tyto nepřesnosti se v paměti svědka určité události mohou objevit z mnoha důvodů, například proto, že „sedí“ do určitého schématu, nebo kvůli kontaminaci určitou dodatečnou informací (pravdivou či nepravdivou) po události. Takovou informaci může poskytnout jiný svědek, ale často ji poskytnou například i média. Tyto vlivy je možné částečně odstranit právě včasným provedením rekognice.

Zákon se také nijak nezmiňuje k tomu, na jakém místě by rekognice měla být provedena. Může tak dojít k různým situacím, kdy je rekognice prováděna v kanceláři vyšetřovatele, ve venkovních prostorech, nebo ve vyšetřovací místnosti. Janulková (2018) zmiňuje, že za ideální situaci z hlediska věrohodnosti je třeba považovat provedení rekognice za naprosto totožných podmínek, za jakých byl trestný čin prve vnímán (tedy v našem modelovém případě by Alice znovupoznávala osobu B na ulici před svým domem, kde k loupeži došlo, za podobných světelných a povětrnostních podmínek). Takový postup však není naneštěstí ve většině případů možný. Protivinský & Klvaňa (2007) pak zmiňují, že v dnešní době se při provádění rekognice téměř vždy využívá „rekogniční místnost“, což je místnost s polopropustným zrcadlem, a to z důvodu zamezení zbytečnému pocitu stresu na straně znovupoznávajících osob.

1.2.2 Kdy rekognici neprovádět

V některých případech je nutné zvážit, zda je efektivní rekognici vůbec provést. Tyto úvahy jsou zásadní v několika případech. Jedním z nich může být situace, kdy **znovupoznávající osoba z nějakého důvodu odmítá účastnit se rekognice** nebo se ke své účasti na rekognici staví váhavě. K tomu může dojít z mnoha důvodů, například ze strachu z reakce znovupoznávané osoby, ale také například kvůli obavám o vlastních schopnostech úspěšně objekt rekognice znovupoznat. Dle ust. § 97 TŘ má každý povinnost dostavit se a vypovídat jako svědek, pokud není dán některý z důvodů pro odepření výpovědi či zákaz výslechu. Svědek může být ke splnění této povinnosti i donucen, například předvedením. Z právního pohledu tedy nechť svědka rekognovat hraje jen malou roli. Je však třeba pamatovat na dopady, které takové donucení může mít pro psychické zdraví svědka, stejně jako pro věrohodný výsledek celého procesu rekognice. Je možné, že nespolupracující svědek zmaří proces znovupoznání například tak, že bude předstírat že „nikoho nepoznává“, případně v rámci první fáze rekognice vůbec úmyslně neuvede podstatné znaky apod. Celková věrohodnost takové rekognice by tak byla velmi nízká. Rekognici také v některých případech nemusí být vhodné provádět, pokud s jejím **provedením nesouhlasí osoba znovupoznávaná**, a to i přes to, že má obviněný povinnost se pasivně

rekognice zúčastnit. V případě, kdy obviněný nesouhlasí s provedením rekognice, není pro něj nic snazšího, než aby na sebe při rekognici upozornil jakýmkoli způsobem a tím prakticky znehodnotil výsledek znovupoznávacího procesu (např. osoba B by po zaujmutí místa v rekogniční skupině před Alicí řekla „Vybírej, ať už tu šaškárnu mám rychle za sebou, stejně jsem to neudělal“, výsledek rekognice by pak byl nevěrohodný, neboť by nebylo jasné, zda Alice vybrala osobu B proto, že ji poznala, nebo proto, že díky prohlášení obviněného věděla, že právě tato osoba je osobou obviněnou a právě tuto osobu tedy „má“ v rámci rekognice označit). Obecně však byla ohledně povinnosti obviněného se rekognice účastnit až do nálezů Ústavního soudu ze dne 11.10.2007, sp. zn. III.ÚS 528/06 určitá nejistota. Fryšták (2004) například zastává názor, že se obviněný rekognice ani pasivně účastnit nemusí a může účast na ní odmítnout, jiní (včetně Ústavního soudu) s tímto názorem nesouhlasí.

Rekognice by také neměla být prováděna, pokud se jedná o **úkon nadbytečný**, a to například z toho důvodu, že již rekognice byla provedena s jinými osobami (například v situaci většího množství znovupoznávajících svědků), nebo je k dispozici dostatek jiných věrohodných důkazů. Taktéž, jak zmiňuje například Šimovček (2011) vyloučit rekognici in natura může podstatná změna individuálních znaků, podle kterých je možné objekt opětovně poznat (osoba B si přebarví vlasy na blond a změní jejich střih, nechá si narůst knírek a odstranit tetování, případně postoupí nějaké další kosmetické či plastické úpravy). Rovněž může rekognici vyloučit i příliš nápadný a neopakovatelný vzhled objektu rekognice, kdy se nepodaří sehnat další, podobně vypadající osoby, k vytvoření rekogniční skupiny. Je nutné, aby se policejní orgán „nenechal zlákat“ k provedení rekognice s méně vhodnou rekogniční skupinou, protože taková rekognice opět ztrácí na věrohodnosti, nehledě na fakt, že takové provedení rekognice by bylo v rozporu se ustanovením trestního řádu. V praxi se pak v těchto případech přistupuje k maskování, případně rekognice podle (starší) fotografie, které mohou podstatnou změnu vzhledu „zhojit“. Ne vždy je však tyto postupy možné využít (viz níže).

Kontroverze také v tomto kontextu vyvolává tzv. příkaz obviněnému, aby podstatně neměnil svůj vzhled (případně také reálná změna vzhledu obviněného do podoby, kterou měl mít v době spáchání trestného činu). Tato činnost totiž zasahuje do osobnostních práv obviněného (případně by mohla narušit i jeho lidskou důstojnost), na druhou stranu je zde zájem společnosti na úspěšném potírání trestné činnosti. Fryšták (2004) argumentuje, že byť je tento příkaz v praxi problematický, je možné jej obviněnému dát, jelikož zájem společnosti na potírání trestné činnosti v tomto případě převažuje. Opačný názor zaujímá například Staňková (2017), která zdůrazňuje, že lze dosáhnout stejného cíle (podobného vzhledu obviněného jako v době spáchání trestného činu) i jinými, méně invazivními způsoby, například maskováním. Dále

zmiňuje, že razantní úprava vzhledu pachatele by mohla vést k tomu, že by byl obviněný prakticky „dotvořen“ podle popisu poznávající osoby (Staňková, 2017), tento postup tedy nedoporučuje. Janulková (2018) dodává, že v případě, kdy je změna vzhledu tak podstatná, že není v možnostech maskéra vzhled upravit, lze místo rekognice in natura přistoupit k rekognici podle fotografie z doby, kdy byl trestný čin spáchán.

Rekognice provedená i přes výše uvedené může mít mnohé negativní následky. Nejzásadnějším z nich je zejména nevěrohodnost takové rekognice, která je potom i přes vynaložené úsilí policejního orgánu i vynaložené finanční prostředky na její provedení fakticky zbytečná. Takto provedená rekognice může mít navíc i zásadní negativní vliv na psychiku znovupoznávající osoby. Důležité je si uvědomit, jak zmiňuje například Fenyk et al. (2015), že nepovedenou rekognicí může být vytvořen i silný „antidůkaz“ ve prospěch skutečného pachatele. Proto je třeba vždy dobře zvážit, zda v konkrétním případě rekognici vůbec provádět.

1.2.3 Jak zajistit účast osob na rekognici a co dělat, když je jich vícero

Bez účasti některých osob se rekognice in natura (její druhá fáze) konat nemůže – zejména nelze rekognovat bez přítomnosti policejního orgánu (resp. osoby, která rekognici provede), zúčastněné osoby, poznávající osoby, osoby poznávané, figurantů a v některých případech⁵ také soudce. Zajištění účasti těchto osob na rekognici, zejména poznávající osoby, poznávané osoby a figurantů, může být v některých případech problematické.

Jak již bylo výše naznačeno, poznávající osoba (Alice) se musí dle ust. 97 TŘ na předvolání dostavit a jako svědek vypovídat, pokud není dán zákaz výslechu, nebo pokud nemá Alice právo odeprít výpověď. Pokud se Alice, byť byla řádně předvolána, nedostaví, může jí být uložena pořádková pokuta, nebo může být policejním orgánem předvedena. Dále Alice při rekognici dle ust. 101 odst. 1 TŘ nesmí lhát (např. označit úmyslně jinou osobu), nebo něco zamlčovat (např. předstírat, že si nevzpomíná), stejně jako je povinna vypovědět úplnou pravdu, tedy označit znovupoznávanou osobu. Je možné se v takovém případě dopustit trestného činu křivé výpovědi, křivého obvinění aj. O tomto musí být Alice řádně poučena. Je také nutné Alici instruovat, jak rekognice bude probíhat a co se od ní očekává. Například, že může osoby prohlížet z různých úhlů, že má dostatek času na to si osoby prohlédnout, že má právo prostřednictvím policejního orgánu vyzvat poznávané osoby k nějakým činnostem apod. (Straus, 2005, s. 164). Je však nutné zdůraznit, že obsah této instrukce není zákonem specifikován a může se lišit dle situací, či dle osoby, která rekognici provádí. Z psychologického pohledu je obsah poučení zásadní viz podkapitola 2.1.4 této práce.

⁵ Rekognice před zahájením trestního stíhání.

Pokud by trestný čin svými smysly vnímalo více osob (tedy kromě Alice například ještě její sousedka, projíždějící osoba na kole, hrající si dítě na blízkém pískovišti apod.) je třeba z těchto subjektů vybrat ty, se kterými je vhodné rekognici provést. Někdy totiž nemusí být efektivní (časově, finančně, ani s ohledem na výsledek) provádět rekognici se všemi osobami, které situaci vnímaly. Straus (2005, s.159) zmiňuje, že:

... pro rekognici se vybírají ty poznávající osoby, které při výslechu před rekognicí uvedly podrobnější popis objektu s větším počtem individuálních identifikačních znaků a které výslovně do protokolu uvedly, že by objekt rekognice opětovně poznaly, bude-li jim ukázán a jsou ochotny rekognici podstoupit.

Zároveň je také nutné zabránit vzájemné diskuzi znovupoznávajících osob, a to zejména co se týče popisu pachatele (Straus, Porada, Suchánek, Fürbach, & Kloubek, 2012).

Pokud se rekognice koná vícekrát z důvodu mnohosti poznávajících osob (například bude subjektem rekognice Alice a její osmdesátiletá sousedka), je nutné, aby byla rekognice provedena pro každou z nich jednotlivě, aby nedošlo ke vzájemnému ovlivnění (Straus, 2005). Šimovček (2011, s. 279) pak zmiňuje, že „snížená fyzická nebo psychická schopnost, špatný zdravotní stav, vysoký, nebo naopak nízký věk a podobně, nejsou zásadní překážkou pro využití dané osoby v rámci rekognice, ale je třeba k těmto aspektům přihlížet při hodnocení věrohodnosti rekognice“. Toto tvrzení pak koresponduje s některými psychologickými poznatky o rekognici, například s fenoménem *own-age bias* o kterém bude pojednáno v podkapitole 2.2.1 této práce.

Co se týče **obviněného jako poznávané osoby**, trestní řád nám na rozdíl od svědka neposkytuje přehledné vymezení jeho povinnosti se rekognice (ne)účastnit. A to zejména proto, že pouhý odkaz na ustanovení o výslechu obviněného (ust. 104b odst. 6 TŘ) v tomto případě charakteru rekognice neodpovídá. Pokud bychom se drželi striktně pouze ustanovení trestního řádu, mohli bychom totiž dovést, že obviněný nemá povinnost se rekognice účastnit. Jak již bylo ale zmíněno výše, obviněný (podezřelý) jako poznávaná osoba má povinnost se účastnit rekognice, pokud je pasivním subjektem. Nález Ústavního soudu ze dne 11.10.2007, sp. zn. III.ÚS 528/06 zdůrazňuje „Ústavní soud proto musí přisvědčit stanovisku, že poznávaná osoba (včetně obviněného) je povinna strpět provedení rekognice a může být přípustnými prostředky (předvedením, uložením pořádkové pokuty) donucována k účasti na rekognici.“ Zároveň ale dodává, že nesmí dojít k tomu, že by byla překročena hranice mezi úkonem, při němž je obviněný toliko pasivním objektem vyšetřovacího úkonu, a situací, kdy je obviněný nucen k aktivnímu jednání, jímž se sám může usvědčit. Z výše uvedeného vyplývá, že osoba B má povinnost se dostavit k rekognici a pasivně se jí zúčastnit. Pokud se nedostaví nebo odmítne pasivně rekognice účastnit, může být osoba B předvedena, případně jí může být uložena

pořádková pokuta. Jak již bylo ale uvedeno výše, někdy z praktických důvodů není „nucení“ obviněného k rekognici efektivní (viz podkapitola 1.2.2).

Pokud je ale **obviněný poznávající osobou**, má právo svou účast na rekognici odmítnout, jelikož se jedná o aktivní úkon, který by mohl směřovat k jeho sebeobvinění. Musí se ale k rekognici dostavit a odmítnout až na místě, jinak může být taktéž k rekognici předveden, nebo předvolán. V praxi ale nejspíše situace, kdy sám obviněný má znovupoznat osobu nebo věc nebude až tak častá. Janulková (2018) pak zdůrazňuje, že je dle jejího názoru vhodné otázku poučení obviněného (i svědka) při rekognici neřešit pouhým odkazem na jiná ustanovení trestního řádu, ale vyřešit je konkrétně pro rekognici samostatně. To znamená, že by v rámci paragrafu věnovanému rekognici byl obsažen i odstavec specifikující požadavky na poučení rekognující i rekognované osoby. S tímto názorem se lze ztotožnit.

Pokud je více obviněných (např. Alici oloupila společně s osobou B ještě osoba C a D), je nepochybně možné rekognovat všechny tyto osoby. Trestní řád však nestanoví žádné podrobnosti k tomu, jak by takováto rekognice měla vypadat. Je nutné rekognovat všechny spolupachatele, nebo postačí pouze rekognice jednoho (několika) z nich? Je nutné rekognovat každého spolupachatele zvlášť, nebo mohou být všichni v jedné rekogniční skupině? Co se týče první otázky, je možné říci, že odpověď se bude lišit vždy od konkrétního případu. V některých situacích (například pokud by si Alice dobře pamatovala všechny spolupachatele a byla by přesvědčená, že je dokáže znovupoznat) by mohlo být značně věrohodné, pokud by v rámci jednotlivých rekognic úspěšně všechny tyto spolupachatele znovupoznala. V jiných případech by mohlo postačit znovupoznání pouze toho pachatele, který byl popsán nejpodrobněji a je tedy nejpravděpodobnější, že by mohlo dojít k úspěšnému znovupoznání. Při participaci velkého množství (například deseti) spolupachatelů by pak nejspíše již nebylo efektivní provádět rekognici pro všechny tyto osoby, ale pouze pro některé z nich.

Co se týče provádění „kumulativní“ rekognice (versus rekognice s jediným objektem), až donedávna panovaly v této otázce rozdílné názory. Například Šimovček (2011) zmiňuje, že objektem rekognice bývá pouze jedna osoba. Stejně tak Straus (2005) zdůrazňuje, že z hlediska kriminalistické taktiky provedení rekognice je třeba mezi přibranými objekty předvádět pouze jeden znovupoznávaný objekt. Naopak Janulková (2018) zastává názor, že pokud osoba znovupoznávající vnímala znovupoznávané osoby najednou, mohlo by pro ni být, v závislosti na konkrétní situaci, vhodnější vnímat tyto osoby najednou i při samotné rekognici. Ústavní soud pak ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3709/16 ze dne 20.6.2017 vyjádřil následující doporučení, vycházející z poznatků oboru psychologie:

V průběhu ukazování jedné baterie osob by mezi poznávané osoby měla být zařazena jen jedna podezřelá osoba. Ačkoli se od tohoto dlouhou dobu uznávaného kriminalistického pravidla odchyľují některá nedávná rozhodnutí Nejvyššího soudu ...s ohledem na uvedený záměr je spíše vhodnější se uvedeného pravidla přidršet.

Některé psychologické výzkumy pak přinášejí zajímavý pohled na nové způsoby provedení rekognice s více osobami. Tak například, pokud trestný čin spáchaly právě dvě osoby je možné využít tzv. „*two-person serial lineup*“, který snižuje falešné označení nevinného u rekognic, ve kterých pachatelé nejsou přítomni. Jedná se o postupné ukazování několika skupin právě dvou osob (příp. dvou fotografií), kdy je rekognující poučen, že v žádné dvojici nemusí být přítomna ani jedna poznávaná osoba, zároveň také ale nikdy nebude představena dvojice osob, kde by obě tyto osoby byly osobami znovupoznávanými. Poznávající osoba neví, kolik dvojic osob (fotografií) jí bude ukázáno, nemůže měnit případné označení, ani se vracet k již shlédnutým osobám (fotografiím) (E. C. Wells & Pozzulo, 2006).

1.2.4 Výběr rekogniční skupiny

Na základě popisu pachatele trestného činu je sestavena tzv. rekogniční skupina. Orgány činné v trestním řízení tedy musí prostřednictvím vyšetřovacích postupů zadržet podezřelou osobu B (o které se lze důvodně domnívat, že výše popsaný trestný čin loupeže spáchala) a tu dle ust. § 104b odst. 3 TŘ ukázat Alici nejméně mezi třemi dalšími osobami, které se výrazně od znovupoznávané osoby neodlišují. Tím právní úprava výběru rekogniční skupiny (jak již bylo výše zmíněno) končí. Detaily a podmínky vhodného výběru rekogniční skupiny tak zůstávají na nauce a judikatuře. K tomuto tématu se vyjádřil Ústavní soud v usnesení sp. zn. II. ÚS 132/04 ze dne 15. 6. 2004 následovně:

Zákonný požadavek, aby poznávaná osoba byla ukázána mezi třemi dalšími osobami, které se výrazně neodlišují, neznamená, že by se ostatní figuranti neměli od poznávané osoby odlišovat vůbec. ... Zásadním požadavkem tedy je, aby se ostatní figuranti od poznávané osoby výrazně neodlišovali zejména vzrůstem, obličejem a jeho úpravou (vousy, barva), vlasy (barvou, množstvím a délkou), oblečením, věkem, apod.

K otázce podobnosti věku osob zařazených do rekogniční skupiny se vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. IV. ÚS 37/01 ze dne 22. 10. 2001, kdy byl rekognovaný „postaven mezi chlapce ve věku 15–17 let, jejichž výška se od jeho lišila nejméně o 10 cm a jejichž vzhled se fyziognomicky od jeho vzhledu výrazně lišil“. Takovou praxi Ústavní soud označil za nepřijatelnou.

Z psychologického pohledu na výběr rekogniční skupiny je zásadní otázkou, zda vybírat figuranty podle popisu poznávající osoby nebo podle anatomicky-morfologických znaků podezřelého (obviněného). Na první pohled mezi zmíněnými způsoby výběru nemusí být rozdíl, je však třeba si uvědomit, že reálný vzhled poznávané osoby se od popisu poznávajícího může

v mnoha ohledech lišit. Poznávající například blíže popíše pouze výšku postavy, barvu vlasů, oblečení, přibližný vzhled a umístění tetování, ale již si nevybavuje tvar nosu, barvu očí a další znaky pachatele. Pokud bychom vybírali rekogniční skupinu pouze podle popisu poznávajícího, v těchto ohledech by si osoby v této skupině sice podobné byly (měly by podobnou výšku, oblečení, barvu vlasů apod.) přesto by v dalších ohledech mohly být tyto osoby značně odlišné. Pokud bychom však zaujali druhý přístup a pouze „přípodobnili“ figuranty podobě zadrženého bez ohledu na popis poznávajícího, získali bychom sice relativně homogenní rekogniční skupinu, nicméně není možné zapomínat na to, že zadržený (obviněný) ještě nemusí být reálným pachatelem trestného činu a tento způsob sestavení rekogniční skupiny lze označit za „neférový“ (*biased against the suspect*). Někteří autoři argumentují, že je vhodné spíše sestavovat rekogniční skupinu podle popisu znovupoznávající osoby (Navon, 1992). Jiní autoři však namítají, že přizpůsobení rekogniční skupiny primárně popisu znovupoznávajícího nemá vliv na úspěšnost znovupoznání při rekognici (Darling, Valentine, & Memon, 2008). Ústavní soud pak ve svém nálezu sp. zn. I. ÚS 3709/16 ze dne 20.6.2017 hovoří o tom, že jednotlivé osoby v rekogniční skupině by se neměly podstatně lišit ve znacích popsáných, ani ve znacích obecných.

V ideálním případě tedy orgány činné v trestním řízení vyhledají nejméně tři další podobně staré, vysoké, modrooké, tmavovlasé muže s tetováním „trojzubce“ pod pravým uchem (přivzaté osoby – figuranty) dle popisu Alice, kteří se mezi sebou výrazně neodlišují v obecných znacích. Mezi tyto se pak podezřelý zařadí na libovolné místo. Celkem jsou tedy u tohoto druhu rekognice v rekogniční skupině přítomny minimálně čtyři osoby, ale může jich být i více, přičemž často platí, že čím více figurantů, tím věrohodnější je potom „úspěšné“ ztotožnění pachatele mezi nimi, jelikož pravděpodobnost náhodného tipu se s narůstajícím počtem osob v rekognici snižuje.

V praxi mnohdy bývají s výběrem vhodných figurantů problémy. Jedním z nich je faktická obtížnost samotného vyhledání podobných figurantů a zajištění jejich účasti při rekognici. Tato potíž v některých případech vede k časovým prodlevám, případně k přivzetí méně vhodných figurantů, např. pouze relativně podobných policistů. Ti, z důvodu zkušenosti a pro ně rutinního nádechu celého procesu, potom mohou oproti poznávané osobě působit řečí těla a dalšími nonverbálními projevy zcela odlišně, byť čistě fyzická podobnost by byla dána (Janulková, 2018.). Fryšták (2004) zmiňuje, že u policistů účastnících se rekognice (případně jiných „domácích“ osoba) je třeba dbát i na tak „drobné“ detaily jako je dokonce obutí. Není možné, aby vedle obviněného v teniskách stáli tři policisté obutí v papučích, jelikož i tento detail by mohl poznávajícímu mnohé napovědět.

Dalším problémem sestavení rekogniční skupiny je zajištění podstatných znaků, jako je například právě zmíněné tetování „trojzubce“ pod pravým uchem. Lze se domnívat, že vytvořit rekogniční skupinu s přivzatými osobami, které všechny tento znak přirozeně mají, je takřka nemožné. Z těchto důvodů je tedy při rekognici v určitých případech nutné přistoupit k maskování, tedy umělému vytvoření speciálních znaků či markantů u figurantů (paruky, brýle, nakreslení tetování apod.). Ústavní soud k tématu maskování ve svém nálezu ze dne 11.10.2007, sp. zn. III.ÚS 528/06 zdůraznil:

Je-li podstatou rekognice znovupoznání již vnímaného, má opatření rekognovaných osob uvedenými markanty navodit situaci podmínkami co nejbližší té, při níž poznávající osoba podobu obviněného prve vnímala. Úprava zevnějšku rekognovaných osob a figurantů je proto vhodná v případech, kdy pachatel, jenž má být svědky při rekognici ztotožněn, užil maskování či jeho fyzický zjev nesl určité výrazné znaky (husté dlouhé vlasy, plnovous). Pokud policejní orgán přistoupí k opatření obviněného a figurantů takovými markanty, nelze připustit, aby šlo u každé osoby o markanty výrazně odlišné.

Přitom naneštěstí platí, jak již bylo zmíněno výše, že pro některé podstatné změny všech jednotlivých znaků, je někdy rekognice in natura zcela vyloučena (Šimovček, 2011) (blíže viz podkapitola 1.2.2).

Při vytváření rekogniční skupiny je z hlediska podobnosti jednotlivých osob třeba pamatovat i na takové detaily, jako jsou například oholení, zanedbaný vzhled, otlaky od pout, zápach aj. Tyto jednotlivosti totiž i mezi jinak podobnými osobami mohou vést k upoutání nežádoucí pozornosti znovupoznávající osoby. Výsledky rekognice s takovou rekogniční skupinou pak mohou být hodnoceny jako méně věrohodné.

1.2.5 Jak dokumentovat a hodnotit rekognici

Jen stručně je také nutné zmínit, že rekognice, jelikož se jedná o úkon, který povětšinou nelze opakovat, musí být řádně zdokumentována v rámci protokolu dle ust. § 55 TŘ. Konkrétně co se týče rekognice, tento protokol by, kromě obecných náležitostí, měl obsahovat i podrobný popis okolností, za nichž byla rekognice prováděna; zejména (tedy ne výlučně) pořadí znovupoznávaných osob, dobu pozorování těchto osob, podmínky pozorování těchto osob a vyjádření poznávající osoby. Pokud se jedná o rekognici prováděnou v rámci přípravného řízení, zákon doporučuje zpravidla zaznamenat průběh rekognice prostřednictvím obrazového záznamu.

Z kriminalistické praxe je důraz kladen zejména na zdokumentování podrobností i o přípravě rekognice, v případě fotodokumentace pořizování záběrů z úhlu pohledu znovupoznávající osoby a neopomenutí záběrů zaznamenávajících znaky osoby, podle kterých byla znovupoznána (Šimovček, 2011). Zároveň je také vhodné obsáhnout, jak byli účastníci rekognice poučeni, jaký

byl stupeň podobnosti rekogniční skupiny, jaký byl sled rekognice, které další osoby byly přítomny (např. obhájce, kriminalistický technik apod.) (Straus, 2005).

Při hodnocení rekognice je třeba dle Strause (2005) klást důraz na několik oblastí:

1. Brát zřetel na formování paměťové stopy subjektu rekognice a na jeho výpověď (podmínky vnímání objektu, plynutí času, podrobnost popisu objektu, úroveň smyslových a rozumových schopností subjektu).
2. Dát důraz na samotný průběh druhé fáze rekognice (počet přivzatých osob, míru jistoty znovupoznávajícího, zda byly uvedeny znaky důležité pro znovupoznání objektu).
3. Všimnout si rozporů (soulad/rozpor mezi první a druhou fází rekognice, zda bylo dosaženo stejného výsledku, pokud bylo více znovupoznávajících osob, soulad/rozpor s dalšími důkazy, celková věrohodnost subjektu rekognice).

Šimovček (2011) pak dodává, že je důležité hodnotit i celkové chování znovupoznávající osoby při rekognici. Dle Musila, Konráda, & Suchánka (2004) je součástí prověřování rekognice i fakt, zda byly dodrženy postupy doporučené kriminalistikou. Janulková (2018, s. 72) pak zdůrazňuje, že „i nejistota poznávající osoby se u rekognice hodnotí“. Též negativní výsledek rekognice je tak z kriminalistického pohledu zásadní, protože tento výsledek ovlivňuje další směřování a volbu kriminalistických metod v rámci trestního řízení a chrání osoby nevinné před nedůvodným trestním stíháním.

2 Rekognice z pohledu psychologie

Psychologie poskytuje, co se rekognice týče, určité poznatky, které vedou k férovému nastavení celkového znovupoznávacího procesu. Tyto poznatky by měly ideálně reflektovat současnou podobu rekognice v konkrétním státě, včetně jejího právního zakotvení a ovlivňovat je v tom směru, aby rekognice byla prováděna podle zásad evidence-based dobré praxe.

Obecně je možné identifikovat dva základní typy proměnných, které při rekognici hrají roli. Jedná se o proměnné na straně systému (*system-variable*) a proměnné na straně odhadce (*estimator-variable*) (G. L. Wells, 1978). **Proměnné na straně systému** jsou takové proměnné, které je možné během trestního řízení, v rámci kriminalistických postupů a prostřednictvím úpravy právních předpisů, určitým způsobem ovlivnit, jedná se především o vlivy jako plynutí času (doba mezi událostí a provedením rekognice), sugestivní výsledek, provádění kompozitních kreseb mezi výsledkem a rekognicí, ukázání fotografií před rekognicí, struktura otázek kladených svědkovi, poučení před rekognicí, příprava a struktura rekognice (G. L. Wells, 1978). Proměnné na straně systému hrají zásadní roli zejména při předávání (reprodukcí) informací (například při

jejich vybavení z paměti formou znovupoznání (Čírtková, 2004)) a v ohnisku zájmu výzkumníků jsou především čtyři „hlavní“ faktory: poučení a instruktáž znovupoznávající osoby, sestavení rekogniční skupiny, způsob představení osob zařazených do rekogniční skupiny (např. simultánní versus sekvenční rekognice) a chování osoby, která rekognici provádí (G. L. Wells, 2002).

Na druhou stranu, **proměnné na straně odhadce**, jsou takové proměnné, které lze při rekogničním procesu jen stěží ovlivnit (můžeme tedy jejich vliv na výsledek rekognice pouze odhadovat). Jedná se například o závažnost trestného činu, dobu, po kterou osoba situaci trestného činu vnímala, komplexnost celé události, známost místa činu, rasu, atraktivitu, pohlaví a věk znovupoznávající i znovupoznávané osoby, percepční nastavení (*perceptual set*) svědka (G. L. Wells, 1978), světelné podmínky, vzdálenost, nabuzení, přítomnost zbraně (G. L. Wells, 2002). Proměnné na straně odhadce hrají roli zejména při procesu získávání informací (zejména proces vnímání), který je první fází utváření svědecké výpovědi. Osoba v této chvíli ještě nemusí vědět, že v budoucnu bude o těchto událostech vypovídat v rámci trestního řízení (Čírtková, 2004).

Těmto jednotlivým proměnným se věnuje větší či menší množství vědeckých výzkumů a studií. Díky tomu se ukazuje, jak by nejspíše mělo vypadat ideální nastavení proměnných v rámci trestního řízení, případně jak by měla být nastavena váha, jakou těmto proměnným v rámci trestního řízení přikládáme. Ukazuje se, že procesy získávání, vštěpování a předávání informací, které jsou fázemi utváření svědecké výpovědi (Čírtková, 2004) nejsou procesy jednoduchými. Svědek (osoba znovupoznávající při rekognici) může uvést nesprávné, neúplné, či zcela smyšlené informace i bez svého vědomí (Davis & Loftus, 2007). Také jistota svědka ohledně správnosti jeho znovupoznání nemusí být v souladu s označením reálného pachatele (resp. osoby, kterou již předtím rekognující osoba vnímala). Je tedy třeba, aby orgány činné v trestním řízení (soud, státní zástupce, policejní orgán), obhájce, ale i zákonodárce a odborná veřejnost o těchto proměnných, které mají při poznávacím řízení vliv, věděli a adekvátně na ně během trestního řízení reagovali.

2.1 Proměnné na straně systému

Byť jsou proměnné na straně systému i proměnné na straně odhadce stejně důležité co se týče reliability rekognice, proměnným na straně systému je věnována větší pozornost, a to jak justici, tak samotnými výzkumníky (G. L. Wells, 2017). Wells (2017) pak identifikuje tři zásadní oblasti, které jsou výzkumy již relativně velmi dobře „probádány“ a je možné v těchto bodech tedy stanovit pravidla dobré praxe v rámci trestního řízení. Jedná se o (ne)férovost rekognice,

nevhodnou (potvrzující) zpětnou vazbu a absenci pachatele v rekogniční skupině. O těchto třech vybraných aspektech bude pojednáno níže.

2.1.1 Neférová rekognice

Dle Wellse (2017) je neférovou rekognicí taková rekognice, kde znovupoznáváný (který může, ale také nemusí být pachatelem trestného činu) nějakým způsobem v rekogniční skupině vyčnívá. Pokud Alice, v našem výše představeném modelovém příkladu (podkapitola 1.1), popsala útočníka jako muže s modrými očima, tmavými krátce střiženými vlasy a tetováním „trojzubce“ pod pravým uchem, tak je pravděpodobné, že pokud rekogniční skupina bude sestávat z mužů s hnědými očima a hnědými vlasy střední délky a pouze z jednoho černovlasého modrookého muže, Alice vybere právě černovlasého modrookého muže. A to bez ohledu na to, zda se jedná, nebo nejedná o osobu, kterou předtím sama vnímala (tedy Alice označí nevinného).

V rámci odborné literatury je dlouhodobě zastáván názor, že jednotlivé osoby v rekogniční skupině by si měly být co nejpodobnější. Vysoká podobnost těchto osob pak směřuje k lepším výsledkům rekognice snad proto, že odvádí pozornost od nevinného podezřelého a tím i snižuje pravděpodobnost falešně-pozitivního výsledku rekognice (*filler-siphoning theory*) (Smith, Wells, Smalarz, & Lampinen, 2018). Někteří autoři však poukazují na fakt, že tato teorie nevysvětluje vztahy mezi jednotlivými typy rekognice (simultánní, sekvenční apod.) (Wetmore, McAdoo, Gronlund, & Neuschatz, 2017). Jiní autoři tak předkládají odlišné důvody, proč je podobnost v rámci rekogniční skupiny zásadní, tzv. *diagnostic-feature-detection* (Colloff, Wade, Strange, & Wixted, 2018). Autoři této relativně nové teorie argumentují, že pokud osoba může vnímat velmi podobné objekty rekognice, lépe si všimne znaků těchto osob, které předtím nevnímala (nejsou tedy důležité z hlediska označení pachatele) a lépe se tak rozhodne mezi nevinnými a vinnými podezřelými (Colloff et al., 2018).

2.1.2 Zpětná vazba

Na základě nesčetných výzkumů bylo prokázáno, že pokud znovupoznávající osoba při férové rekognici nesprávně označí, že podezřelého poznává (tzn. označí nevinného), není si při takové rekognici (v momentě označení) příliš jistá svou volbou (G. L. Wells, 2017). Co rekognujícím osobám dodává falešné sebevědomí o tom, že označily pravého pachatele, je potvrzující zpětná vazba, například od osoby, která rekognici provádí (ta může mít verbální i neverbální charakter). Tyto osoby pak zcela „zapomenou“, že si byly při samotném označování ve skutečnosti nejisté a vezmou svou volbu za svou a plně si za ní stojí (G. L. Wells, 2017).

Zajímavý je i vliv opačný, tedy zpětná vazba, která naznačuje, že rekognující nevybral správně, případně zpětná vazba přímo vyzývající poznávající osobu, aby zvolila někoho jiného (např. „Poznáváte ještě někoho dalšího?“ nebo „Podívejte se ještě jednou a pořádně si všechny prohlédněte.“). „Znejišťující“ zpětná vazba má ten efekt, že snižuje míru sebejistoty rekognující osoby, avšak efekt není tak velký jako u pozitivní zpětné vazby (Stebly, Wells, & Douglass, 2014). Naopak „náznak“ znovupoznávajícímu, aby „přehodnotil“ svůj výběr vedou k tomu, že až 70 % rekognujících změni svou volbu na jinou osobu z rekogniční skupiny (Eisen, Cedré, Williams, & Jones, 2018).

Řešením je v tomto případě tzv. dvojité zaslepená rekognice (*double-blind lineup*). Jedná se o takovou rekognici, kdy osoba, která rekognici provádí (ani žádná další, rekognici přítomná, osoba), neví, kdo je v rekogniční skupině osobou podezřelou (Stebly et al., 2014). V takovém případě totiž nemůže dát znovupoznávající osobě zpětnou vazbu ani nevědomky. Osoba provádějící rekognici, která ví, kdo je osobou podezřelou totiž může naznačovat „správnou“ odpověď, i bez svého vědomí. K takovému naznačení stačí byť i nepatrný pohyb, gesto, výraz či jiný náznak (například delší setrvaní u podezřelého při provádění rekognice apod.). Tento efekt je psychologii známý již od počátku dvacátého století pod různými názvy, například jako „efekt chytrého Hanse“ (Pfungst, 1911). Wells (2017) pak označuje zakotvení dvojité zaslepené rekognice za **nejdůležitější jednotlivou reformu v rámci trestního řízení**, a to z toho důvodu, že vylučuje jednak návod rekognující osoby k označení podezřelého a dále z důvodu prevence podání potvrzující zpětné vazby po rekognici. Postup zároveň umožňuje opravdu nezaujatou protokolaci celého poznávacího řízení. Je však třeba mít na paměti, že tento způsob provádění rekognice může v praxi narazit na určité problémy, a to zvláště v rámci malých policejních sborů, kde nebude dostatek personálu k tomu, aby byla dvojité zaslepená rekognice provedena.

Některé výzkumy však naznačují, že ani dvojité zaslepení rekognice nemusí být vždy postačující a podporují tvrzení, že pokud je více svědků daného trestného činu, kdy každý z nich bude znovupoznávat pachatele v rámci rekognice, tak je třeba, aby u každé nové rekognice byla přítomna také nová osoba, která rekognici provádí, jinak i v tomto případě mohou být výsledky rekognice ovlivněny (McCallum & Brewer, 2018).

Zpětná vazba nemusí přicházet pouze od orgánů činných v trestním řízení. Výzkumy ukázaly, že sebedůvěru rekognující osoby mohou značně ovlivnit také pravdivá či nepravdivá přiznání, případně informace o totožnosti pachatele od osob sdílejících s obviněným (odsouzeným) celu ve vězení či od jiných informátorů. Pokud se například osoba dozví, že informátor označil jí (být špatně) označenou osobu za pachatele trestného činu, její sebevědomí vzroste a na

označení trvá. Naopak, pokud zjistí, že podle takového informátora je údajně pachatelem někdo jiný, sebevědomí poznávající osoby klesne a až 80 % změní svou volbu a označí za pachatele jiného člena rekogniční skupiny (Mote, Neuschatz, Bornstein, Wetmore, & Key, 2018).

Tendence svědka (rekognující osoby) nechat se relativně snadno ovlivnit následně po provedení výběru se nazývá slepota k výběru (*choice blindness*). Spočívá v tom, že svědek vybere jako pachatele osobu I., ale později je mu předložena fotografie osoby II. s tím, že osobu II. vybral a nyní má zdůvodnit proč tak učinil. Tuto manipulaci si neuvědomilo 40 % účastníků provedené studie (Cochran, Greenspan, Bogart, & Loftus, 2018). Jak již bylo výše jednou zmíněno, lidská paměť je velmi „náchylná“ k různým manipulacím, zavádějícím informacím a podobným praktikám (Davis & Loftus, 2007). Ty pak mohou značně ovlivnit celý proces rekognice. Výzkumy ukazují, že *choice blindness* by se dala snad zmírnit vhodným předchozím varováním (Sagana, Sauerland, & Merckelbach, 2018).

To však neznamená, že by orgány činné v trestním řízení měly zcela ignorovat sebejistotu poznávající osoby při rekognici, výzkumy totiž podporují tvrzení, že ty osoby, které mají při rekognici vysokou sebedůvěru ve svou schopnost poznat a označit pachatele trestného činu jsou také statisticky úspěšnější, než osoby s nízkou sebedůvěrou (Brewer & Wells, 2006).

2.1.3 Absence pachatele v rekogniční skupině

Wells (2017) tvrdí, že téměř nic nezvyšuje šanci na nesprávné označení při rekognici tak, jako rekognice, ve které pachatel ve skutečnosti není, a to i přes to, že je rekognující osoba poučena o tom, že se pachatel v rekogniční skupině nacházet nemusí (k poučení při rekognici viz dále). Pro reálnou představu by v našem modelovém případě policie zadržela ve skutečnosti nevinnou osobu, velmi podobnou popisu Alice, a s touto by provedla rekognici. V takovém případě by nebylo vyloučené, že by Alice tuto osobu označila jako pachatele, který ji oloupil. Samotná přítomnost v rekogniční skupině tedy zvyšuje pravděpodobnost nesprávného odsouzení. Je proto nutné, aby policejní orgán velmi dobře zvážil, zda s podezřelou osobou rekognici provede, a to zejména na základě rozumného podezření, že by se opravdu mohlo o pachatele jednat (např. jedná se o osobu již odsouzenou za podobně provedené loupeže) (G. L. Wells, 2017).

Množství případů, kdy je podezřelý zařazený do rekognice opravdovým pachatelem trestného činu označujeme jako tzv. *base-rate* (základní hodnota) (R. C. L. Lindsay, Bertrand, & Smith, 2017). Čím je *base-rate* nižší, tím je také menší pravděpodobnost, že v rámci rekognice bude označen pravý pachatel. Osoby rekognující pak často trpí tzv. *base-rate bias*, kdy se domnívají, že pravděpodobnost přítomnosti pravého pachatele trestného činu při rekognici je velmi vysoká. Někteří výzkumníci tvrdí, že *base-rate* je základním faktorem férovosti rekognice, jelikož dokáže

„zhojit“ například vliv systémových proměnných jako jsou zkreslené instrukce, rozdílnosti rekogniční skupiny, různé druhy provedení rekognice, vliv osoby provádějící rekognici apod. (G. L. Wells, Yang, & Smalarz, 2015). Jednoduše řečeno, pokud orgány činné v trestním řízení zvýší počet opravdových pachatelů trestných činů v rámci prováděných rekognic, zvýší se i férovost těchto rekognic. Jak již bylo výše zmíněno, orgány činné v trestním řízení mají tento aspekt plně ve svých rukou, kdy kvalitní policejní práci a zejména neunáhlenými a rozumnými podezřeními, může být celý proces rekognice značně zlepšen. *Base-rate* je tak třeba považovat za zcela zásadní systémovou proměnnou (G. L. Wells et al., 2015).

2.1.4 Některé další vybrané proměnné na straně systému

Instrukce před provedením rekognice

Vysoce uznávaným, výzkumy podpořeným a dalo by se říci až „tradičním“ doporučením při rekognici je instrukce poznávajícímu, že pachatel se v rekogniční skupině vůbec nemusí nacházet. Ukazuje se totiž, že rekognující často nabývají dojmu, že když už se rekognice koná, jejich úkolem je především někoho ze skupiny vybrat (svou roli hraje i důvěra v kompetenci orgánů činných v trestním řízení) (Malpass, Tredoux, & McQuiston-Surrett, 1981). Byť je toto doporučení známo již přes třicet osm let, ještě pořád se naneštěstí nejedná o stabilní praxi.

Dalším zajímavým doporučením je neinstruovat rekognující o tom, že se vzhled pachatele mohl od doby spáchání trestného činu změnit. Na první pohled se zdá, že by se mohlo jednat o dobrý způsob, jak upozornit poznávajícího na fakt, že vzhled je proměnlivý a není nutné se upínat pouze na přesnou podobu pachatele v době spáchání činu. Výzkumy však poukazují na to, že tato instrukce zvýšila počet nesprávných označení asi o 20 %, zároveň také ale nevedla ke zvýšení počtu správných označení pravých pachatelů (Charman & Wells, 2007).

Někteří autoři se zabývají myšlenkou, zda by určitý způsob instruování poznávajících osob mohl vést ke zlepšení přesnosti rozpoznávání pravých pachatelů při rekognici. Guerin, Weber, & Horry (2018) přicházejí s tvrzením, že „fenomenologické instrukce“ mohou za určitých podmínek zvýšit úspěšné rozpoznání. Jedná se o takové instrukce, které popisují fungování paměti a její propojení s emocemi. Například se může jednat o následující instrukci „Výzkumy ukazují, že správné rozhodnutí je pravděpodobně doprovázeno živějšími a jasnějšími vzpomínkami na daný obličej než při mylném rozpoznání konkrétního obličeje. Mohou se objevit vzpomínky, jak daný obličej vypadal, vzpomínky na jméno nebo povolání, případně vzpomínky z chvíle, kdy jste tento obličej vnímali (Guerin et al., 2018).

Způsoby provedení rekognice

Rekognici je možné provádět několika způsoby. Asi nejklašičtějším způsobem provedení rekognice je tzv. **simultánní lineup**, tedy rekognice, jak ji známe například i z českého právního řádu (tedy současné představení celé rekogniční skupiny společně). Dalšími způsoby provedení rekognice je tzv. **showup** (rekognice ukázáním pouze jednoho pachatele bez přivzatých subjektů), **sekvenční rekognice** (rekognice, kdy jednotlivé osoby zařazené do rekogniční skupiny přistupují před znovupoznávající osobu postupně), **vylučovací rekognice** (*elimination lineup*), které spočívají v postupném vyloučení členů rekogniční skupiny až do momentu, kdy zbyde jediný apod. Je možné říci, že „základní“ způsoby provedení rekognice mohou být poté dále modifikovány v rámci detailů (například vynucení okamžitého rozhodnutí, nebo naopak rozhodnutí až po uplynutí určité doby tzv. *delayed-choice*), mohou tak vznikat různé kombinace, které jsou neustále podrobovány vědeckému testování jejich efektivity.

Příkladem nového způsobu provedení rekognice je například tzv. „*grain size lineup*“, který obecně spočívá v eliminaci jednotlivých osob a postupnému vytvoření vlastní rekogniční skupiny, ze které osoba posléze provádí výběr. Tento způsob provedení rekognice však dle výzkumů není lepší než klasická simultánní rekognice (Horry, Brewer, & Weber, 2016). Z psychologického úhlu pohledu je zásadní vědecky podpořit ty způsoby provedení rekognice, které vedou k úspěšnému znovupoznání a stanovit takovou praxi, která přináší reliabilní a validní výsledky.

Za různými typy provedení rekognic nejspíše stojí vědecké teorie o tzv. relativním versus absolutním úsudku jedince. **Relativní úsudek** znamená, že osoba při rekognici nevybírá pachatele samotného, ale spíše porovnává osobu, kterou vnímala, s členy rekogniční skupiny a následně vybere takovou osobu, která je z rekogniční skupiny nejpodobnější jejím vzpomínkám (G. L. Wells & Bradfield, 1999), relativní úsudek je pak přítomen především při simultánní rekognici; jedná se tedy spíše o jakýsi proces „porovnávání“. **Absolutní úsudek** naopak směřuje k přímému srovnání vzhledu osoby s paměťovou stopou znovupoznávajícího a dle některých právě tento princip stojí za „úspěšností“ sekvenčního způsobu rekognice (R. C. Lindsay & Wells, 1985); jedná se tedy spíše o proces vzpomínání (Carlson & Gronlund, 2011). O tom, jak se osoba reálně rozhoduje při samotném výběru se vedou spory. Svůj vliv hraje nejspíše více faktorů a možných teoretických koncepcí (McAdoo & Gronlund, 2016).

Žhavá diskuze se pak vede ohledně dvou „hlavních“ způsobů provedení rekognice, tedy ohledně simultánního versus sekvenčního postupu. Oba tyto způsoby mají své zastánce. **Simultánní lineup** spočívá v představení několika osob zář, kdy znovupoznávající následně označí tu, kterou již předtím vnímala. **Sekvenční lineup** spočívá v představení osob samostatně za sebou. Rekognující osoba u „klasického“ sekvenčního lineupu neví, kolik takových

jednotlivců jí bude ukázáno a zároveň je vyzvána k rozhodnutí vždy po tom, co je jí jednotlivec prezentován (Stebly, Dysart, & Wells, 2011). Dle meta-analytických studií byl podpořen předpoklad určité „nadřazenosti“ sekvenčního způsobu rekognice, jelikož je při tomto druhu rekognice snížena pravděpodobnost označení osoby, která není pachatelem o 22 % oproti simultánní rekognici (Stebly et al., 2011). Dále je možné argumentovat ve prospěch sekvenční rekognice tím že:

- věrohodné rekognující osobě není nutně třeba ukazovat celou rekogniční skupinu naráz,
- případné zařazení „velmi podobné“ příbrané osoby v pořadí před pachatele v sekvenční rekognici by nemělo věrohodného svědka rozptýlit a když ano (a svědek označí takovou nevinou osobu) vede to k brzkému zjištění jeho nespolehlivosti, což je důležitá informace pro orgány činné v trestním řízení,
- sekvenční rekognice s absencí reálného pachatele vede k větší pravděpodobnosti možnosti opakování rekognice se stejným svědkem (pokud zde pachatel přítomen není, je pravděpodobnější, že svědek v sekvenční rekognici nikoho neoznačí; svědek si tak zachová svou spolehlivost),
- snižuje počet „náhodných“ tipů (Stebly et al., 2011),
- podporuje u poznávajících konzervativní přístup, kdy tito necítí tak velký tlak k tomu někoho při rekognici označit, jako je tomu právě při simultánní rekognici (McAdoo & Gronlund, 2016),
- je velmi úspěšná u vzhledově výrazných (*distinctive*) pachatelů (Carlson & Gronlund, 2011).

Na druhou stranu ale sekvenční rekognice snižuje počet znovupoznaných pachatelů o 8 % oproti simultánní rekognici, pokud je pak použita metoda „nezastavení rekognice“, ale sekvenční rekognice pokračuje až do konce, tento rozdíl se snížil na 5 % (Stebly et al., 2011).

Někteří výzkumníci ale kritizují způsob, jakým byla „nadřazenost“ sekvenčního způsobu rekognice v minulosti testována a tvrdí, že stále není jisté, která z těchto metod je ve skutečnosti lepší (Pozzulo, Reed, Pettalia, & Dempsey, 2016). Zmiňují, že sekvenční přístup není vhodný například v případech, kdy rozpoznávají děti, tehdy, kdy je více podezřelých a v dalších případech (Pozzulo et al., 2016). Další výzkumníci se potom přidávají k tomuto názoru, kdy tvrdí, že tak značná propagace sekvenční rekognice není zatím dostatečně vědecky podložená (Gronlund, Mickes, Wixted, & Clark, 2015).

2.2 Proměnné na straně odhadce

Dlouhodobě trval předpoklad, že suboptimální proměnné na straně odhadce (například krátké trvání trestného činu, velká vzdálenost, nepříznivé vlivy počasí apod.) mají vliv na reliabilitu znovupoznávacího procesu (G. L. Wells, 2017). Některé nové výzkumy však ukazují, že tomu tak není za všech okolností. Některé tyto proměnné (konkrétně retenční interval, délka vystavení situaci, (ne)přítomnost zbraně, vliv odlišné rasy, plná nebo rozdělená pozornost) nemají na přesnost vliv, pokud je rozhodnutí (výběr osoby z rekogniční skupiny) učiněno s vysokou sebejistotou (Semmler, Dunn, Mickes, & Wixted, 2018). Pro přesvědčivější podporu těchto tvrzení je však nutné provést další výzkumy, které by replikovaly zmíněnou studii (některé oponující studie jsou v době sepsání této práce prozatím v recenzním řízení (Jalava, Smith, & Wells, 2019)).

Obecně je tak třeba říci, že s proměnnými na straně odhadce je třeba počítat a zvážit jejich roli v každém jednotlivém případě. Důležitou proměnnou na straně odhadce je věk, a to jak věk subjektu, tak objektu rekognice. Proměnnou v podobě věku se také bude zabývat následující podkapitola, na kterou bude navázáno příslušným návrhem výzkumu.

2.2.1 Vliv věku na správné znovupoznání

Je možné si povšimnout, že modelový případ (podkapitola 1.1) poskytuje informace o osobě pachatele trestného činu, ale velmi málo a samotné poškozené – Alici. Nevíme tedy nic o její rase, atraktivitě, úrovni rozumových schopností a také nevíme mnoho o jejím věku. Ukazuje se přitom, že právě věk může hrát při rekognici důležitou roli. Jak by se orgány činné v trestním řízení měly stavět k celkovému poznávacímu procesu, pokud je Alice dítětem, dospívajícím, mladým dospělým, dospělým, případně starší osobu? Zaměření pouze na věk poškozené však v tomto případě nestačí, určitý vliv má i věk pachatele. Výzkumy podporují domněnku, že **jak věk poznávajícího, tak věk poznávané osoby, ovlivňují přesnost a věrohodnost rekognice.**

Own age bias

Výzkumy na téma „jak věk ovlivňuje proces zapamatování, resp. znovupoznání při rekognici“, byly prováděny již od osmdesátých let dvacátého století a jejich výsledky „překvapivě“ ukazovaly, že s přibývajícím věkem se obecně zhoršuje úspěšnost znovupoznání (Wright & Stroud, 2002) a že starší osoby hůře poznávají nové tváře (Searcy, Bartlett, & Memon, 1999). Tyto výzkumy se však zaměřovaly pouze na věk znovupoznávající osoby a nezohledňovaly roli, jakou by mohl hrát věk osoby poznávané (jako „pachatele“ používaly většinou vysokoškolské studenty).

Až později si výzkumníci začali všimnout existence tzv. „*own age bias*“ (dále také „**OAB**“), tedy situace, kdy lidé lépe rozpoznávají ty osoby, které jsou jim věkově blízko (např. mladý dospělý lépe pozná jiného mladého dospělého) (Wright & Stroud, 2002). První výzkum na téma OAB provedl Wright & Stroud (2002), autoři zjistili, že:

- OAB existuje a může mít vliv na výsledky rekognice a na její věrohodnost,
- starší subjekty rekognice (35-55 let) lépe poznávají objekty rekognice v jim podobném věku,
- mladší subjekty rekognice (18-33 let) lépe poznávají objekty rekognice v jim podobném věku,
- u rekogniční skupiny v níž absentuje pachatel jsou výsledky starších i mladších poznávajících podobné (tedy OAB nezvyšuje pravděpodobnost nesprávné identifikace – „falešného poplachu“).

Teoreticky je tento koncept velmi podobný jiné proměnné na straně odhadce, kterou je tzv. *own race bias*, který hovoří o tom, že osoby lépe poznávají osoby stejné rasy.

Own age bias u starších osob

Na práci Wrighta & Stroudse (2002) navázali o rok později (Memon et al., 2003) a svým výzkumem podpořili existenci OAB, když výsledky jejich výzkumu ukázaly, že:

- v momentě, kdy v rekognici nebyl přítomen pachatel, starší svědkové učinili více „falešných poplachů“ (označili nevinného) obecně a o to více, když se jednalo o mladší pachatele,
- za menší schopností starších osob efektivně znovupoznat by mohl stát tzv. „*face recollection deficit*“ resp. „*source recollection hypothesis*“.

Teorie „*source recollection hypothesis*“ tvrdí, že starší osoby mají větší potíže s nalezením „zdroje“ informace v paměti, a proto spíše zakládají své rozhodnutí o tom, zda osobu poznávají nebo nepoznávají na obecném pocitu „známosti“ (Memon et al., 2003). Výše zmíněná studie také přinesla zajímavé zjištění, že starší účastníci měli tendenci z trestného činu podezřívát spíše mladší „pachatele“ (Memon et al., 2003).

U starších osob se tak projevuje *own age bias* (Verdichevski & Steeves, 2013). Starší svědkové označí staršího poznávaného dle některých studií až třikrát pravděpodobněji (tedy správně označí staršího poznávaného třikrát častěji), než mladého poznávaného, projevují tak relativně silný OAB (Perfect & Harris, 2003). Některé studie pak dokonce nachází podporu pro existenci OAB pouze u starších osob (Schaich, Obermeyer, Kolling, & Knopf, 2016). Zároveň se u

starších svědků více projevuje tzv. „*unconscious transference*“ (nevědomý přenos), tedy pravděpodobnost, že při rekognici označí nevinného přihlížejícího, nebo jinou osobu, kterou vnímali v souvislosti s trestným činem a která není pachatelem; tento přenos pak byl vyšší, pokud starší osoby měly rekovnovat mladé osoby (Perfect & Harris, 2003). Některé studie však předkládají tvrzení, že starší svědek, nemusí být vždy svědkem „horším“, ale za určitých okolností může starší dospělý (64-86 let) znovupoznávat stejně úspěšně jako mladý dospělý (16-30 let) (Wilcock, Bull, & Vrij, 2007). K tomu může dle zmíněného výzkumu dopomoci například tzv. „*context reinstatement*“, kdy se starším osobám připomene kontext předmětné události (umělečtější laděné větší barevné fotografie místa spáchání trestného činu, detaily prostředí, záběry okolí, počasí apod.).

Některé studie také zdůrazňují roli správného poučení (*non-biased instructions*) starších rekognujících osob, které je pro tyto osoby zásadní (Rose, Bull, & Vrij, 2005), výzkumníci však dodávají, že jen určité množství starších osob si tyto instrukce nakonec zapamatuje. Ti znovupoznávající, kteří si nepamatují instrukce, pak také v rámci rekognice vybírají pachatele nespolehlivě. Zároveň pro rekognice, ve kterých není pachatel přítomen, je pro starší osoby vhodnější užití sekvenčního způsobu rekognice, který v tomto případě snižuje pravděpodobnost nesprávného označení (tedy „falešného poplachu“) (Rose et al., 2005).

Je překvapivé, že některé studie hypotézu o OAB u starších osob nepodpořily (Havard & Memon, 2009; Rose et al., 2005). Tomu tak může být z toho důvodu, že v rámci těchto studií participovaly starší osoby vyššího věku (i přes osmdesát let), věkový průměr tak byl vyšší než při jiných studiích OAB se staršími osobami. Dle Rose et al. (2005) se v této kategorii OAB nemusel objevit proto, že v tomto věku již byl OAB převážen vlivy zejména kognitivního stárnutí.

Own age bias u dospělých osob

U dospělých osob byla v minulosti existence OAB také podpořena, kdy dospělí různého stáří lépe rozpoznávali dospělé „své“ věkové kategorie (byť nejvíce se OAB projevoval u starších dospělých a méně konzistentně u mladších dospělých) (Anastasi & Rhodes, 2006). Jiná studie naopak hovoří o „obecné“ přítomnosti OAB u dospělých (Hills & Lewis, 2011). Zároveň se ukázalo, že roli nemusí hrát pouze objektivní (nominální) věk, ale také **věk subjektivní**, tedy to, jak osoba reálně vypadá a jaký věk je jí okolím přisuzován (Anastasi & Rhodes, 2006). Některé studie tvrdí, že OAB se u mladých dospělých projevuje u rekognice, kde je obviněný přítomen, ale ne u těch, kde je obviněný v rekogniční skupině nepřítomen (Havard & Memon, 2009).

Own age bias u dospělých byl zkoumán i u účastníků jiné etnicity (Číňanů a Japonců), kdy byla přítomnost OAB u těchto dospělých osob podpořena (Anzures, Ge, Wang, Itakura, & Lee, 2011). Navíc zmíněná studie přednesla i tvrzení, že při subjektivním rozdělování obličejů podle stáří, si jednotlivé osoby vedly lépe ve své věkové kategorii (zařazovaly osoby správněji).

OAB u dospělých také může určitým způsobem souviset s tím, jakou emoci rekognovaná osoba při znovupoznávání procesu „vysílá“. Některé studie podpořily tvrzení, že pokud se osoba v rekogniční skupině tváří „naštvaně“, je větší pravděpodobnost, že bude rekognující osobou označena (Flowe, Klatt, & Colloff, 2014). Jiná studie naopak přihází s tvrzením, že mladí dospělí (18-27 let) jsou úspěšnější v poznávání pozitivně naladěných obličejů ve své věkové kategorii, než starší dospělí (62-80 let), u pozitivně naladěných obličejů je u nich tedy relativně silný OAB (Denkinger & Kinn, 2018).

Jedním ze způsobů, jak u mladých dospělých snad eliminovat OAB, je předchozí kategorizace tváří do skupiny „moje věková kategorie“ a „jiná než moje věková kategorie“, dokončením této úlohy byla zvýšena pozornost k jednotlivým tvářím, tedy jak ke tvářím stejného, tak ke tvářím odlišného věku (Proietti, Laurence, Matthews, Zhou, & Mondloch, 2018). Tyto výsledky by mohly svědčit pro pravdivost tzv. in-group/out-group teorie (viz níže).

Own age bias u dětí

Own age bias se ale netýká pouze dospělých a starších osob, ale také dětí. Anastasi & Rhodes (2005) podpořili tvrzení, že i děti ve věku 5-8 let lépe poznávají své vrstevníky, než osoby mladší nebo starší. Zajímavým zjištěním je i fakt, že s narůstajícím věkem se zlepšuje výkon dětí při rekognici (dětí ve věku 11-12 let v úspěšnosti převyšují mladší děti) (Ross et al., 2006). Na druhou stranu jsou ale starší děti (11-12 let) náchylnější k tomu označit nevinného přihlížejícího jako pachatele trestného činu, pokud je osoba nevinného přihlížejícího zařazena do rekogniční skupiny, projevuje se u nich tedy „*unconscious transference*“ více, než u mladších dětí ve věku 5-10 let (Ross et al., 2006). Výzkumníci, co se týče rekognice u dětí a mladistvých, přišli v minulosti s tzv. „*late maturation hypothesis*“, která tvrdí, že schopnost znovupoznávat je plně vyvinuta až v období adolescence; tato teorie by vysvětlovala důvod, proč se úspěšnost rekognice u dětí s věkem zvyšuje (Humphries, Holliday, & Flowe, 2012).

V některých studiích byl OAB prokázán jen u dětí starých 7-9 let (tedy nikoli u dětí mezi 4-6 roky nebo 10-12 roky) (Hills & Lewis, 2011), zároveň tato studie přináší předpoklad, že děti lépe poznávají své vrstevníky, pokud jsou o dva roky mladší nebo starší, tedy například sedmileté dítě pozná lépe jiné dítě ve věku 5-9 let.

Zajímavý je fenomén OAB u dětí ve věku 3 let. Výzkumy podpořily tvrzení, že OAB je u dětí tohoto věku závislý na sociální zkušenosti; děti, které neměly sourozence lépe poznávaly dospělé obličeje, kdežto děti se sourozenci relativně stejně dobře rozpoznávaly, jak dětské, tak dospělé obličeje (Macchi Cassia, Pisacane, & Gava, 2012). Obecně tedy děti tohoto věku spíše ještě vůbec OAB neprojevují.

Teoretické základy OAB

Otázkou je, jaký proces ve skutečnosti stojí za odlišným mezigeneračním vnímáním a rozpoznáváním. Jedno vysvětlení může poskytovat „teorie známosti“ (*contact hypothesis*), dle které lidé lépe rozeznávají osoby, se kterými jsou více ve styku (Meissner & Brigham, 2001b). Pro oprávněnost teorie známosti hovoří některé výzkumy v rámci kterých se ukázalo, že osoby, které jsou během své práce ve styku s osobami jiné věkové kategorie, také tyto osoby lépe poznávají (např. učitelky lépe poznávají děti než dospělé) (Harrison & Hole, 2009).

Jiné teorie hovoří o rozdílných procesech zpracování obličejů, které jsou „in-group“ a „out-group“ (Anastasi & Rhodes, 2005; Craig & Thorne, 2019; Randall, E. Tabernik, M. Aguilera, S. Anastasi, & V. Valk, 2012). „In-group“ obličeje, tedy obličeje podobného věku, jsou automaticky „zakódovány“ do paměti, „out-group“ obličeje jsou prvně posouzeny jako „out-group“, kdy následující kroky vůbec nemusí nastat (Anastasi & Rhodes, 2005). In-group tváře jsou tak kategorizovány na individuální rovině, zatímco out-grup tváře pouze na úrovni kategorií (Proietti et al., 2018).

Další studie pak tvrdí, že OAB zvláště podporuje zejména nedávná zkušenost s osobami určitého věku (Rhodes & Anastasi, 2012), což vysvětluje, proč starší osoby, které již prošly různými stupni lidského vývoje a mají relativně bohatou zkušenost s osobami různého věku, taktéž projevují OAB. Jednou z teorií je i tzv. „*perceptual learning hypothesis*“, která pracuje s domněnkou, že lidé se více stýkají s osobami podobného věku a díky tomu si vytvoří funkční způsoby učení se těchto tváří, a proto si je také lépe pamatují (Anastasi & Rhodes, 2006). Metaanalýza studií OAB učinila závěr, že OAB je relativně robustním efektem v rámci procesu znovupoznávání, byť konkrétní teorie, která by vysvětlovala jeho vznik, ještě nebyla dostatečně podpořena vědeckým výzkumem (Rhodes & Anastasi, 2012).

Závěrem k fenoménu OAB

Fenomén OAB hraje v rámci rekogničního procesu nepochybně důležitou roli. Jednotlivé studie, které se touto proměnnou na straně odhadce zabývají, však neposkytují zcela ucelené výsledky. Metodologie jednotlivých studií se často značně liší právě co do určení věkových hranic participantů. Některé studie například považují za „mladé dospělé“ již i osoby staré 16

let (Memon et al., 2003), jiné teprve osoby od 22 let (Perfect & Harris, 2003) apod., stejná je situace u starších osob (resp. starších dospělých), kdy v jedné studii jsou to osoby již například od 55 let (Rose et al., 2005), v jiných například až od 65 let (Hills & Lewis, 2011). Je možné se domnívat, že právě i určení věkových hranic hraje v kontextu studia fenoménu OAB zásadní roli, od které se odvíjí další zjištění. Stanovení věkových hranic by tedy v žádném případě nemělo být nahodilé, ale mělo by být podloženo poznatky vývojové psychologie, respektive alespoň reálnou využitelností v praxi (nemá velký smysl vědecky v České republice zkoumat jaký vliv má, pokud dospělý v rámci trestního řízení rekognuje dítě, jelikož k takové rekognici v praxi nedojde).

Bylo by tedy velice zajímavé, kdyby výzkum na téma OAB byl proveden i na populaci osob v České republice s ohledem na praktickou využitelnost vyplývající z principů (např. věkových hranic) trestního práva České republiky. Takový výzkum by mohl pomoci orgánům činným v trestním řízení rekognice provádět efektivněji.

3 Právo, kriminalistika a psychologie: vybrané návrhy

Smyslem této kapitoly je stručně propojit výše přednesené poznatky a zejména je demonstrovat na vybraných doporučeních, která by se v budoucnu mohla promítnout do právního řádu České republiky (tzv. návrhy *de lege ferenda*), nebo přinejmenším by se mohla stát doporučeními dobré kriminalistické praxe. Jak již bylo zmíněno výše, právní úprava rekognice by neměla být kazuistická, ale zároveň by měla pokrývat zásadní oblasti tak, aby co do správného provedení rekognice nemohlo být pochyb. Je tak třeba najít co nejefektivnější způsob, jak psychologické poznatky promítnout do právního řádu České republiky, tak, aby tyto zásadní poznatky tvořily základ a východisko právní úpravy.

S povděkem je třeba konstatovat, že psychologické poznatky z oblasti správného provedení rekognice registruje i Ústavní soud. Ve svém, již výše citovaném, nálezu sp. zn. I. ÚS 3709/16 ze dne 20.6.2017 představuje doporučení založená zejména na pracích významného psychologa Garryho L. Wellse, jehož výzkumy na téma rekognice byly mnohokrát citovány i v této práci. Ústavní soud ve výše uvedeném nálezu zmiňuje (ztučněně doplněno):

Ve světle shora uvedených úvah čerpaných z odborné literatury a dosavadní judikatury Ústavní soud považuje za vhodné formulovat opatření, která by mohla vedle zákonem stanovených požadavků výrazně přispět ke zvýšení důkazní síly prováděné rekognice:

- a. Při rekognici by měla být poznávána **jen jedna osoba**, která by se **neměla odlišovat** od figurantů ani v obecných ani ve specifických (popsaných) znacích.
- b. Před rekognicí by měla být poznávající osoba **doložitelně upozorněna, že se pachatel nemusí nacházet mezi předváděnými osobami**.

c. Je vhodné zvážit, zda by rekognici neměla provádět osoba, která **nedisponuje informací o tom, které osoby jsou figuranti a která osoba je poznávána**.

d. Po provedení rekognice by měla být poznávající osoba vyslechnuta k tomu, **jak si je jistá svými závěry**. Je vhodné zvážit, zda by tento výslech neměla provádět osoba, která nedisponuje informací o tom, které osoby jsou figuranti a která osoba je poznávána.

e. Důkazní sílu rekognice podpoří i **vyšší počet poznávaných osob** (fotografií).

f. Důkazní sílu rekognice podpoří i **dokumentace jejího průběhu pořízením videozáznamu**.

S výše představenými body lze veskrze souhlasit. Například o bodu b) předmětného nálezu lze říci pouze to, že tento zásadní závěr byl psychology navrhován již bezmála před 38 lety (Malpass et al., 1981). I když připočteme k této době čas na replikaci zmíněných závěrů, stále lze označit dobu, kterou trvalo oficiálně doporučit tuto praxi i v České republice, za relativně dlouhou. Naopak zvýšení počtu poznávaných osoby, byť nemusí být na škodu, jelikož snižuje pravděpodobnost náhodného správného výběru, nemusí být z pohledu psychologie tak zásadním faktorem férovosti rekognice. Na základě některých výzkumů totiž pro férovost rekognice postačí přibrat pouze tři další objekty; daleko větší roli totiž hrají „dobře“ nastavené ostatní faktory (například podobnost svědků, *base-rate* aj.) (Nosworthy & Lindsay, 1990). S ohledem na případnou faktickou náročnost u rekognice in natura (již nyní je někdy těžké sehnat vhodné členy rekogniční skupiny) je nejspíše třeba přistupovat ke zvýšení počtu přivzatých osob u rekognice in natura opatrně, byť statisticky nepochybně zvýšení počtu možností vede ke snížení pravděpodobnosti náhodného tipu.

Ústavní soud komentuje bod c) předmětného nálezu, tedy *double-blind* rekognici, relativně zdrženlivě, když volí formulaci „je vhodné zvážit zda, ...“. Přitom dle Wellse (2017) se jedná o nejdůležitější jednotlivou reformu trestního řádu, která by mohla být v souvislosti s rekognicí provedena. S tímto doporučením se lze plně ztotožnit a dokonce je „zostřit“ i nutností „měnit“ osobu provádějící rekognici při každé další rekognici (pokud je rekognujících vícero) (blíže viz podkapitola 2.1.2). Určitým problémem by však v tomto případě mohlo být provádění rekognic v rámci malých policejních sborů. Tento problém by se dal v některých případech řešit výpomocí.

Jak popsáno v podkapitole 2.1.2 sebedůvěra znovupoznávající ohledně jím učiněného výběru může, ale také nemusí mít vypovídající hodnotu. Velkou roli přitom hraje případná zpětná vazba policejního orgánu. Je proto třeba ocenit, že Ústavní soud v bodě d) výše představeného nálezu s tímto ovlivněním počítá a zmiňuje i jeden z možných způsobů eliminace tohoto nežádoucího ovlivnění – tedy opět „zaslepení“ osoby, která rekognici provádí.

Co již ústavní soud do svých doporučení nezahrnul, ale nepochybně je to nutné zmínit, je problematika tzv. *base-rate* (viz podkapitola 2.1.3). Tu mnoho autorů považuje za zásadní systémovou proměnnou. Jak již bylo výše zmíněno, to, kolik rekognic bude provedeno s

„opravdivými pachateli“ a nikoli nevinnými osobami, je plně v rukou orgánu činných v trestním řízení. Na problematiku „unáhleného“ provedení rekognice prakticky s kýmkoli je nutné zejména policejní orgán upozornit a zdůraznit nutnost rozumného podezření před tím, než s určitou osobou bude rekognice provedena (což by ostatně již měla být v rámci trestního řízení zaběhnutá zákonná praxe).

Naopak pozitivně je možné vnímat, že ve výčtu Ústavního soudu chybí „populární“ propagace sekvenčního způsobu rekognice. Jak bylo zmíněno v podkapitole 2.1.4 má sekvenční rekognice mnohé výhody, ale také určitá úskalí, na která výzkumníci v poslední době upozorňují. Sekvenční rekognice by však neměla být v žádném případě zavržena, pouze by se mělo počkat do doby, než budou jednotlivé výzkumy na toto téma více jednotné. V případě případné adaptace sekvenční rekognice do českého právního prostředí je pak třeba počítat s tím, že tento proces bude trvat a že využití sekvenčního způsobu nebude vhodné pro každého (například se ukazuje, že tento způsob rekognice není vhodný u dětí). Orgány činné v trestním řízení, které s tímto druhem provedení rekognice nemají praktickou zkušenost, by mohly ze začátku mnohé spíše zhoršit. Proto je nutné, aby případné zavedení sekvenční rekognice do českého právního řádu nebylo zbrklé.

Zákon by také měl specifikovat poučení osob při rekognici a neodkazovat na obecná ustanovení o výpovědi obviněného a svědka. Dlouhodobě tak vyvolávalo kontroverze, zda se obviněný vůbec má nebo nemá povinnost rekognice účastnit (viz. podkapitola 1.2.3). Byť je již názor na účast obviněného při rekognici specifikován judikaturou, nebylo by na škodu tuto zásadní otázku postavit najisto i v rámci TR. Minimálně by tak odborná veřejnost byla „osvobozena“ od téměř obligatorního vysvětlování této problematiky v rámci každého jednotlivého článku nebo pojednání vztahující se k rekognici.

Naprosto neoddiskutovatelnou nutností je zavedení pečlivé a jednotné protokolace rekognice, včetně všech detailů ve smyslu doporučení představených v této kapitole a rekognici v každém případě zaznamenávat prostřednictvím videozáznamu. U videozáznamu je nutné, aby úhel záběru zohledňoval zorné pole a postavení znovupoznávajícího (Šimovček, 2011).

Co se týče kriminalistické praxe, osoby provádějící rekognici by měly být poučeny o vlivu, který na výsledek rekognice mohou mít jak systémové proměnné, tak proměnné na straně odhadce. Například co se týče tzv. *own age bias* (podkapitola 2.2.1). Velmi obecně řečeno, je vhodné alespoň „tušit“, že poznávací proces, kdy poznávajícím je šedesátiletý muž, který má poznat jiného staršího muže může být relativně věrohodný oproti situaci, kdy tento šedesátiletý muž má za cíl poznat pachatele mladistvého.

4 Návrh výzkumného projektu

V podkapitole 2.2.1 této práce byl představen vybraný aspekt kriminalistické rekognice, kterým je tzv. *own age bias* (dále také „OAB“). Jedná se o proměnnou na straně odhadce, která spočívá ve zjištění, že osoby **lépe poznávají osoby podobného věku**.

Existence OAB byla poprvé podpořena v roce 2002 zahraničními výzkumy (Wright & Stroud, 2002) a od té doby je znalost tohoto fenoménu v zahraničí dále prohlubována (blíže viz podkapitola 2.2.1). V českém prostředí zatím výzkum této problematiky, dle současné znalosti autorky práce, proveden nebyl.

Own age bias přitom může mít vliv na reliabilitu a validitu svědecké výpovědi, respektive na úspěšnost znovupoznání při rekognici. Neméně důležitá je také interpretační funkce této proměnné, kdy znalost fungování OAB může přispět k lepšímu úsudku o věrohodnosti konkrétního procesu znovupoznání. Je proto důležité, aby výzkum v této oblasti tlumočil vybrané zásadní poznatky i orgánům činným v trestním řízení a dalším osobám a orgánům, které se na provádění rekognice podílejí.

4.1 Výzkumný problém, cíle výzkumu a hypotézy

Výzkumným problémem fenoménu OAB je jakým způsobem se tato proměnná na straně odhadce projevuje v českém (právním) prostředí, zejména zda jsou poznatky dosavadních zahraničních výzkumů v České republice replikovatelné. Jelikož problematika OAB může být zkoumána z pohledu tří „základních“ věkových kategorií: „mladých“ osob (dětí a dospívajících), „středně-starých“ osob (dospělých) a osob „starších“ (seniorů), je v rámci návrhu výzkumu vybrána pouze jedna z nich, a to OAB u starších osob.

Cílem tohoto výzkumu je tedy ověření schopnosti starší osoby úspěšně identifikovat jinou osobu podobného věku přesněji než osobu odlišného věku.

Výzkumná hypotéza je stanovena na základě poznatků jednotlivých výzkumů na téma OAB, představených v podkapitole 2.2.1 této práce:

H: U starších osob je úspěšnost (přesnost) znovupoznání pachatele jim podobného věku statisticky signifikantně vyšší než rozpoznání pachatele jim odlišného věku.

4.2 Design výzkumného projektu

4.2.1 Typ výzkumu

Jelikož je *own age bias* již teoreticky zakotven, a s ohledem na zvolenou hypotézu, je v rámci výzkumného projektu zvolena kvantitativní strategie. Zajímá nás, do jaké míry je starší osoba

(zdali vůbec) schopna úspěšněji rozpoznat pachatele „vrstevníka“, než pachatele odlišného věku.

Při zkoumání předmětné problematiky je nutné participantům výzkumu předložit určitou modelovou situací trestného činu. Ta může být situací reálnou (záznam reálného trestného činu), nebo situací smyšlenou. Zároveň je možné participanty vystavit modelové situaci přímo, případně jim tuto situaci představit na videu. Pro účely tohoto výzkumu byla s ohledem na proveditelnost a dostupnost (potřebu pachatelů různého věku) zvolena **smyšlená situace zprostředkovaná videem**. Osoby na videu tak nejsou reálnými pachateli trestného činu, ale pouze herci, kteří pachatele představují (dále v textu pro zjednodušení označování jako „pachatelé“).

Pro účely výzkumu byla natočena tři videa trestného činu v dobrém rozlišení:

- V1: video s pachatelem trestného činu ve věku mladistvých (16 let),
- V2: video trestného činu s pachatelem ve věku 35 let,
- V3: video trestného činu s pachatelem ve věku 65 let.

Videa byla natočena dynamicky z úhlu pohledu pozorujícího, expozici pachatele je možno označit za dostatečnou (délka jednoho videa cca 45 sekund). Videa byla natočena se stejným či velmi podobným obsahem (totožné prostředí, podobný průběh). Zachycen byl trestný čin loupeže podle modelové situace obsažené v této práci v podkapitole 1.1. Tedy loupež tašky na ulici před domem. Na videu jde dobře vidět jak obličej „pachatele“, tak jeho celková postava včetně oblečení.

Věk „pachatele“, tedy osoby vybrané pro video, byl stanoven jak nominálně, tak subjektivně (**pilotní fáze výzkumu**). Tedy byly vybrány osoby takového nominálního věku, které zároveň i subjektivně tomuto věku vzhledově odpovídaly. Před samotným výběrem nejvhodnějšího herce pro roli „pachatele“ byly 50 osobám průměrného věku 65 let (následně neparticipujících v rámci výzkumu) předloženy aktuální fotografie osob pro roli „pachatele“ a figurantů. Tyto osoby pak měly rozhodnout, zda se dle jejich názoru jedná o osobu spíše spadající do „mladší“ (15-17 let), „střední (18-50 let), nebo „starší“ (60+) kategorie.

Pro účely výzkumu byli také zajištěni vhodní figuranti, kteří společně s pachateli vytvořili tři rekogniční skupiny (**pilotní fáze výzkumu**). Figuranti byli vybráni podle nominálního i „subjektivního“ věku postupem představeným výše, kdy tito byli zvoleni tak, aby byli svými anatomicko-morfologickými znaky co nejpodobnější prvně vybrané osobě „pachatele“ (tedy podobnost věku, výšky, barvy vlasů, vousů, barvy očí, zvláštních markantů ... (případné detaily

byly dotvořeny prostřednictvím maskování). Figuranti byli oblečení do obdobného stylu i barvy oblečení, jaké měl pachatel na videu.

Rekogniční skupiny byly rozděleny následovně:

- S1: skupina šestnáctiletého pachatele a tří figurantů („mladá skupina“),
- S2: skupina dospělého pachatele ve věku 35 let a tří figurantů („střední skupina“),
- S3: skupina pachatele ve věku 65 let a tří figurantů („starší skupina“).

S pořadím pachatele v rámci rekogniční skupiny, ani s případnou absencí pachatele v rekogniční skupině, v rámci tohoto výzkumu, nebylo manipulováno. Pořadí pachatele v rekogniční skupině bylo zvoleno konstantně; pachatel se ve všech skupinách nacházel na druhém místě.

„Férovost“ nastavení jednotlivých skupin byla ověřena prostřednictvím tzv. „falešných svědků“ (**pilotní fáze výzkumu**). Skupina padesáti „falešných svědků“ obdržela anatomicko-morfologický popis jednotlivých pachatelů. „Falešným svědkům“ pak byly představeny jednotlivé, výše popsané, rekogniční skupiny. Prokázalo se, že je rekognice v tomto ohledu férová, jelikož pravděpodobnost výběru jednotlivých členů rekogniční skupiny byla podobná. Žádná osoba ze skupiny nevyčnívala. V případě, kdy by některá z osob ze skupiny vyčnívala, byla by nahrazena jinou, podobnější, osobou, tak, aby rekognice byla co nejvíce férová.

Participantů výzkumu byli náhodně rozděleni do třech skupin. Každé ze skupin bylo přehráno pouze jedno video (popsáno výše) (videa byla jednotlivým skupinám přiřazena náhodně).

Přiřazená videa jednotlivým skupinám:

- S1: V2 (video dospělého „pachatele“),
- S2: V3 (video „pachatele“ staršího věku),
- S3: V1 (video mladistvého „pachatele“).

Videa byla participantům pouštěna na počítačových monitorech stejné úhlopříčky za podobných světelných podmínek. První část výzkumu, tedy informování a instruktáž participantů, pročetní a podepsání informovaných souhlasů, podání informací o ochraně osobních údajů a shlédnutí videa zabrala každé skupině 20-35 minut.

Po sedmi dnech od první části výzkumu (ukázání videí) se konala druhá část výzkumu (znovupoznání). Tato doba byla zvolena z praktických důvodů; jednak kratší doba, respektive okamžité přistoupení ke znovupoznání, není tak informativní (osoby si většinou pachatele relativně dobře pamatují), zároveň v reálném světě není příliš pravděpodobné, že by pachatel (podezřelý) byl zadržen okamžitě. Naopak delší doba by mohla vést ke zbytečné „ztrátě“

účastníků (výzkumné mortalitě), kteří by se již na další kolo výzkumu nedostavili. Takto zvolená doba by tedy mohla být vhodná s ohledem na ekologickou validitu studie.

Při druhé části výzkumu měli participanti za úkol předstoupit před rekogniční skupinu (podle toho, které video jim bylo ukázáno, tedy buď před „mladou“, „dospělou“ nebo „seniorskou“ rekogniční skupinu) a provést znovupoznání pachatele. Osoby byly poučeny, že pachatel se v rekogniční skupině nemusí nacházet. Obecně byly při rekognici dodrženy postupy dobré praxe a požadavky českého právního řádu. Výzkum prováděla osoba, který nevěděla o tom, kdo ze skupiny je „pachatelem“.

Participanti u každé rekogniční skupiny vyplnili krátký dotazník ve znění:

Číslo účastníka _____.

Jako pachatele, kterého jsem již předtím vnímal/a na videu jsem poznal/a osobu číslo ____.

nebo

Pachatel v této skupině není přítomen.

Druhá část výzkumu (informování a instruktáž, provedení znovupoznání, vyplnění dotazníků a debriefing) zabrala každému participantovi průměrně 10 minut času.

Výše představený způsob provedení výzkumu byl zvolen tak, aby se bylo možné co nejlíže přiblížit podmínkám rekognice in natura, ale stále zachovat faktickou „proveditelnost“ celého výzkumu.

Aby byla v rámci výzkumu a interpretace dat vyloučena možnost, že všichni lidé lépe poznávají starší osoby, byl výše představený postup identicky proveden také s **kontrolní skupinou** dospělých respondentů průměrného věku 35 let.

Časový harmonogram studie:

1. Předvýzkum (pilotní fáze výzkumu): výběr „pachatelů“ a figurantů, rekognice s „falešnými svědky“ (2 týdny).
2. Natáčení videí a technická příprava výzkumu, administrativa (tvorba a tisk informovaných souhlasů, příprava a tisk dotazníků, zajištění prostor, počítačů a osob, které první část výzkumu provedou v jednotlivých krajích) (1 měsíc).
3. Oslovování respondentů (2 týdny).
4. Komunikace s respondenty, stanovení termínu první části výzkumu (dle krajů).

5. Sedm dní po prvním přehrání videa (hl. m. Praha), provedení druhé části rekognice v Praze, poté obdobně v každém kraji.
6. Vyhodnocení a interpretace dat (2 měsíce).
7. Příprava publikace (2 měsíce).

4.2.2 Metody získávání dat

Hlavní metodou sběru dat pro tento výzkum byl zvolen vytvořený dotazník, viz výše.

Před samotným sběrem dat byl také participantům, z důvodu vyřazení osob s kognitivním deficitem, administrován Mini-Mental State Examination test (MMSE) (Folstein, Folstein, & McHugh, 1975).

4.2.3 Metody zpracování a analýzy dat

Po skončení studie byla data obsažená v rámci jednotlivých dotazníků zpracována a analyzována. Data byla přepsána do excelové tabulky a následně zpracována prostřednictvím metod deskriptivní i inferenční statistiky.

Co se týče deskriptivní statistiky, byl vypočítán věkový průměr, medián a směrodatná odchylka, dále byl soubor popsán z hlediska zastoupení pohlaví muž/žena a z hlediska uvedeného vzdělání.

Každý participant hodnotil přiřazenou skupinu, kdy výsledné hodnoty u jednotlivého „pokusu“ znovupoznání mohly nabýt buď hodnoty 0 = nerozpoznal, nebo 1 = rozpoznal. (Pro zjednodušení byla odpověď „Pachatel v této skupině není přítomen“ hodnocena jako „nerozpoznal“, byla jí tedy přisouzena hodnota 0). Data studie tedy mají podobu nominálních proměnných.

Pro vyhodnocení testu byl zvolen Pearsonův Chí-kvadrát test, jelikož se jedná o test vhodný pro nominální proměnné (hladina významnosti $\alpha = 0,05$).

4.2.4 Etika výzkumu

Všichni účastníci se na výzkumu podíleli zcela dobrovolně. Před samotnou účastí na výzkumu byl těmto účastníkům předložen k podpisu „Informovaný souhlas s účastí na studii“, který podrobně popisoval průběh výzkumu a požadavky, které budou na participanty během výzkumu kladeny. Participantův souhlas byl ujištěn, že účast na výzkumu je dobrovolná a souhlas s účastí mohou kdykoli odvolat.

Z hlediska charakteru studie nebylo spatřováno riziko vystavení participantů stresu, či nepohodlí. Prezentovaná situace na videu nebyla reálná a byla natočena citlivě, bez vulgarismů, či jiného explicitního obsahu. Participantům byl poskytován k rozhodování dostatečný čas a

nebyl na ně činěn tlak. Po provedení druhé části výzkumu byl s participanty proveden debriefing.

Z hlediska ochrany osobních údajů participantů byl pro účely výzkumu ustanoven „Pověřenec pro ochranu osobních údajů“, a to z toho důvodu, že mimo jiné v rámci studie jsou zpracovány i zvláštní kategorie osobních údajů, tedy údaje o zdravotním stavu.

O participantech výzkumu byly na základě jejich Informovaného souhlasu s účastí ve studii zpracovány tyto údaje:

- kontaktní údaje (jméno, příjmení, telefon a e-mailovou adresu),
- údaje potřebné pro samotnou studii (věk, pohlaví, nejvyšší dosažené vzdělání, zaměstnání, skóre v MMSE, odpovědi při samotném výzkumu (označil správně/ označil nesprávně)).

Osobní údaje byly v rámci studie pseudonymizovány a zpracovávány pouze pod jedinečným kódem. Tabulka pro rozklíčování kódů a propojení kódů se jmény participantů je obsažena v zaheslovaném souboru, ke kterému má přístup jen hlavní výzkumník studie. Participantům byly poskytnuty úplné informace o zpracování jejich osobních údajů v momentě jejich sběru. Participantů byli ujištěni, že veškeré výstupy ze studie a případné publikace výsledků budou učiněny v anonymizované podobě, nikde se tedy neobjeví jejich jméno a příjmení, případně jiné osobní údaje.

Osobní údaje figurantů a „pachatelů“ (situace na videu je pouze modelovou situací a nejedná se tedy o zveřejňování totožnosti opravdových pachatelů trestné činnosti) byly zpracovány na základě jejich dobrovolného a svobodného, ničím nepodmíněného, souhlasu (jejich fotografie, videozáznamy, jméno, příjmení a kontakt). Před účastí na studii byla těmto osobám podrobně vysvětlena náplň výzkumu.

Všechny dokumenty, které obsahují osobní údaje, jsou zabezpečeny dvojitou linií ochrany, tedy jsou uzamčeny např. v uzamykatelné skříni v uzamykatelné kanceláři. Osobním údajům je poskytována dostatečná míra ochrany proti jejich zneužití, byla přijata dostatečná technická a organizační opatření. O získaných osobních údajích se všechny osoby participující na studii zavázaly dodržovat mlčenlivost, a to i po skončení studie.

Z výše představených důvodů je možné se domnívat, že studie vyhovuje požadavkům z pohledu zásady beneficence a non maleficence.

4.2.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor je tvořen 250 participanty, z 55 % ženami a 45 % muži, ve věku mezi 60-85 lety. Průměrný věk výzkumného souboru je 68 let (minimální věk 60 let, maximální věk 85 let). Věková hranice pro „starší participanty“ byla nastavena s ohledem na poznatky vývojové psychologie, která období „stáří“ většinou posazuje od 60 let. V ostatních výzkumech OAB (viz podkapitola 2.2.1) také povětšinou „starší“ kategorie byla posazena přibližně v tomto rozpětí.

Z důvodu vyššího věku participantů se již většina z nich aktivně neúčastní profesního života, většinou se jedná o osoby v důchodu.

Vzdělání bylo zjišťováno ve čtyřech kategoriích „základní“, „středoškolské bez maturity“, „středoškolské s maturitou“ a „vysokoškolské“ (ukončené). Nejvíce participantů spadá do skupiny „středoškolské bez maturity“ a „středoškolské s maturitou“.

Participantů výzkumu byli osloveni skrze nadaci „Důstojné stáří“, která pracuje se seniory po celé České republice. Jednotlivé lokální pracoviště nadace byly náhodně vylosovány v jednotlivých krajích České republiky (počet losovaných pracovišť byl přizpůsoben populaci daného kraje). Na konkrétním pracovišti byli osloveni všichni evidovaní senioři. Tento způsob výběru byl vybrán k dosažení co nejrepresentativnějšího vzorku starších lidí.

Jak bylo výše zmíněno, participantům byl před samotným výzkumem administrován MMSE. Vyřazeny byly všechny ty osoby, které skórovaly pod 26 bodů (průměrným výsledkem pro populaci 65 + je 27 bodů se standardní odchylkou 1,7 (Copeland et al., 2002).

Kontrolní skupina byla složena ze stejného počtu dospělých osob (250 osob), oslovených skrze facebookové skupiny náhodně vybraných měst v jednotlivých krajích České republiky. Průměrný věk osob zařazených do kontrolní skupiny je 35 let.

Za účast na výzkumu všichni respondenti za každý den obdrželi stravenku v hodnotě 109,- Kč. Celkově tak ti, kteří se zúčastnili obou výzkumných dnů, získali stravenky v hodnotě 218,- Kč.

4.3 Diskuse

Představený návrh výzkumné studie je návrhem, který by mohl přinést reprezentativní výsledky fenoménu *own age bias* v České republice u populace starších osob ve věku 60-85 let. Na základě výše představených výzkumů (Perfect & Harris, 2003; Schaich et al., 2016; Wright & Stroud, 2002) (viz podkapitola 2.2.1) je možné se domnívat, že hypotéza výzkumu by byla v tomto případě podpořena, tedy bylo by zjištěno, že u starších osob je úspěšnost (přesnost) znovuzpůsobení pachatele podobného věku statisticky signifikantně vyšší než rozpoznání pachatele odlišného věku. Tedy, že starší osoby byly statisticky významně úspěšnější při

rekognici v rámci skupiny S3, tedy v rámci rekogniční skupiny se staršími účastníky. Zároveň by se u kontrolní („dospělé“) skupiny projevil OAB vůči dospělým osobám, bylo by tak možné vyloučit interpretaci výsledků výzkumu, které by směřovaly k námitce, že všechny věkové skupiny mohou lépe poznávat starší osoby (tento fenomén by vlastně OAB vylučoval).

Takové výsledky by znamenaly, že i v České republice může mít OAB v rámci trestního řízení význam a že by tato proměnná na straně odhadce měla být dále podrobována vědeckému zkoumání. Je však nutné říci, že představené výzkumy pracovaly zejména s rekognicí podle fotografií (participantům tak místo reálných osob představovaly fotografie, případně videa, a ne reálné osoby tváří v tvář), celkově se tedy design méně přibližoval reálné rekognici. Také, jak bylo zmíněno výše, byly jednotlivé věkové hranice ve studiích OAB stanoveny různě. V některých případech pak také hypotéza OAB u starších osob podpořena nebyla (Havard & Memon, 2009; Rose et al., 2005).

Představený výzkumný projekt má limity. Lze předpokládat, že provedení představeného návrhu studie by zabralo větší množství času, stálo stovky tisíc korun českých (jen poskytnutí stravenek výše představenému výzkumnému souboru by stálo 109 000,- Kč, dále by se jednalo o odměnu týmům v jednotlivých krajích, odměnu figurantům, odměnu tvůrcům videa, náklady na tiskoviny, pronájem prostor a jízdné) a vyžadovalo by přesné plánování, jelikož zpoždění by mělo za následek opoždění celého harmonogramu studie, včetně stanovené lhůty sedmi dní pro druhou část studie. Rizikem by také mohla být výzkumná mortalita participantů, kteří by se nedostavili na druhé kolo výzkumu. Na druhou stranu tento ambiciózní design, mimo jiné založený na reálném provádění rekognice v České republice a věkových hranicích českého právního řádu (mladiství), přináší příslib získání reprezentativního souboru a dat, která mohou jednoznačně podpořit existenci OAB poprvé v České republice. Na takto postaveném prvotním výzkumu, by se poté dalo dále stavět.

Podpoření hypotézy existence OAB u starších osob by mohlo být významné například pro rekognice, kdy starší osoba znovupoznává mladšího pachatele. Orgány činné v trestním řízení by tak mohly do celkového hodnocení věrohodnosti rekognice započítat i vliv fenoménu *own age bias*. Tedy věděly by, že znovupoznání v tomto případě nemusí být tak přesné. Samozřejmě tuto proměnnou není možné hodnotit samostatně a celkově na ní „stavět“ věrohodnost rekognice, ale v souhrnu s dalšími supoptimalními proměnnými, jako například nízkou jistotou staršího svědka, delším časovým úsekem po předmětné události, nebo méně vhodně sestavenou rekogniční skupinou, by tato proměnná mohla v určitých případech převážit „jazýčky vah“ spíše ve prospěch nevěrohodnosti takové rekognice. V situacích, kdy často není posouzení rekognice jednoduché, by znalost fungování této proměnné mohla orgánům činným v trestním řízení

značně pomoci. Nehledě na to, že by znalost této proměnné a její role při znovupoznávacím procesu mohla chránit nevinné, nesprávně označené osoby, před nežádoucím odsouzením.

Podpoření hypotézy OAB by v českém prostředí mohlo vést i k dalším výzkumům předmětné problematiky, zejména by *own age bias* mohl být podpořen i u další věkových skupin. Dále by mohla být zkoumána otázka OAB a ve vztahu k různým provedením rekognice, a to zejména rekognice bez přítomnosti pachatele, kdy starší osoby například měly často tendence vyvolávat „falešný poplach“ tím, že označovaly právě mladší „pachatele“ (ve skutečnosti nevinné osoby) (Wright & Stroud, 2002). Dále by výzkumy mohly směřovat k podpoření hypotézy, že OAB se projevuje u starších osob i v souvislosti s tzv. „*unconscious transference*“, tedy, že starší osoby mají tendenci označit jako pachatele nevinného mladšího přihlížejícího, pokud je tento zařazen do rekogniční skupiny (Perfect & Harris, 2003).

Závěr

I přes nepopiratelnou důležitost rekognice pro nalézání spravedlnosti v trestním řízení ještě nejsou některé otázky, které se k ní vztahují, uspokojivě zodpovězeny. Svou roli v tom hraje také fakt, že o rekognici se pomyslně „perou“ tři vědní disciplíny – psychologie, kriminalistika a právo.

Psychologie skýtá vědecký základ, na kterém lze postavit evidence-based postupy týkající se poznávacího řízení. Psychologie namátkou poskytuje odpovědi co do způsobu efektivního poučení rekognujících osob (např. „Pachatel se v rekogniční skupině nemusí vůbec nacházet.“), nebo umožňuje zvolit co nejlepší postupy při přípravě a provádění rekognice (např. double-blind rekognice). Zároveň i upozorňuje na oblasti, které by při rekognici mohly hrát roli, byť možná nejsou na první pohled zřejmé, například existence *own-age bias*, kterým se podrobněji zabývá tato práce.

Own-age bias je psychologický fenomén, kdy na základě některých psychologických výzkumů byl podpořen předpoklad, že osoby lépe poznávají jiné osoby jim podobného věku. Příkladem může být situace, kdy dospělý lépe znovupozná jinou dospělou osobu, v porovnání s dítětem nebo seniorem. Tento fenomén může hrát roli v rámci trestního řízení (např. v případech, kdy senior znovupoznává mladistvého pachatele) a je zásadní, aby s ním byly orgány činné v trestním řízení obeznámeny. Navrhovaný výzkum pak může k této obeznámenosti nejen přispět, ale také přiblížit fenomén OAB v českém prostředí, jelikož výzkum na toto téma, dle současné znalosti autorky práce, doposud v České republice nebyl proveden.

Právo pak poskytuje pro rekognici zákonný podklad, bez kterého se rekognice neobejde. Ideálně by zákonná úprava rekognice měla být kompaktní, přesná, stručná a měla by zohledňovat psychologické poznatky i potřeby kriminalistické praxe. V první kapitole této práce, která se rekognici z pohledu práva věnuje, je však možné se dočíst, že tomu tak není zcela – právní úprava rekognice je relativně stručná, v některých otázkách tak není dostačující a může vyvolávat pochyby. Některé postupy jsou pak v přímém nesouladu s psychologickými poznatky. Být by byly psychologické závěry sebepřesvědčivější, tak bez opory v zákoně ve většině případů nemohou být realizovány. Je proto důležité, aby psycholog zabývající se rekognicí alespoň v základu znal hranice, které nastavila právní úprava a mohl se v nich tak pohybovat a iniciovat na základě vědecké práce vhodné změny. Pro právníka je také zásadní, aby porozuměl jednotlivým proměnným, které při rekognici hrají roli z psychologického úhlu pohledu. Tato práce tak nabízí základní představení obou pohledů – právního a psychologického, čímž na jednom místě propojuje tyto dvě vědní disciplíny a tím naplňuje i svůj cíl.

Seznam použité literatury

- Anastasi, J. S., & Rhodes, M. G. (2005). An Own-Age Bias in Face Recognition for Children and Older Adults. *Psychonomic Bulletin & Review*, 12(6), 1043–1047. <https://doi.org/10.3758/BF03206441>
- Anastasi, J. S., & Rhodes, M. G. (2006). Evidence for an Own-Age Bias in Face Recognition. *North American Journal of Psychology*, 8(2), 237–251.
- Anzures, G., Ge, L., Wang, Z., Itakura, S., & Lee, K. (2011). An Own-Age Bias in Young Adults' Facial Age Judgements. *Psychologia*, 54(3), 166–174. <https://doi.org/10.2117/psysoc.2011.166>
- APA (2010). *Publication Manual of the American Psychological Association* (6th ed.). Washington, DC: American Psychological Association.
- Brewer, N., & Wells, G. L. (2006). The Confidence-Accuracy Relationship in Eyewitness Identification: Effects of Lineup Instructions, Foil Similarity, and Target-Absent Base Rates. *Journal of experimental psychology*, 12(1), 11–30. <https://doi.org/10.1037/1076-898X.12.1.11>
- Carlson, C. A., & Gronlund, S. D. (2011). Searching for the Sequential Line-up Advantage: A Distinctiveness Explanation. *Memory*, 19(8), 916–929. <https://doi.org/10.1080/09658211.2011.613846>
- Cochran, K., Greenspan, R., Bogart, D., & Loftus, E. (2018). (Choice) Blind Justice: Legal Implications of the Choice Blindness Phenomenon. *UC Irvine Law Review*, 8(1), 85–96.
- Colloff, M. F., Wade, K. A., Strange, D., & Wixted, J. T. (2018). Filler-Siphoning Theory Does Not Predict the Effect of Lineup Fairness on the Ability to Discriminate Innocent From Guilty Suspects: Reply to Smith, Wells, Smalarz, and Lampinen (2018). *Psychological Science*, 29(9), 1552–1557. <https://doi.org/10.1177/0956797618786459>
- Copeland, J. R. M., Wiley, J., Abou-saleh, M. T., Blazer, D. G., Ltd, J. S., Wiley, J., ... Loop, C. (2002). *Principles and Practice of Geriatric Psychiatry* (2nd ed.). New York: John Wiley & Sons Ltd.
- Craig, B. M., & Thorne, E. M. (2019). Social Categorization and Individuation in the Own-Age Bias. *British Journal of Psychology*. <https://doi.org/10.1111/bjop.12376>
- Čírtková, L. (2004). *Forenzní psychologie*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Darling, S., Valentine, T., & Memon, A. (2008). Selection of Lineup Foils in Operational Contexts. *Applied Cognitive Psychology*, 22(2), 159–169. <https://doi.org/10.1002/acp.1366>

- Davis, D., & Loftus, E. F. (2007). Internal and External Sources of Misinformation in Adult Witness Memory. In *The Handbook of Eyewitness Psychology: Volume I*. <https://doi.org/10.4324/9781315086309-9>
- Denkinger, B., & Kinn, M. (2018). Own-Age Bias and Positivity Effects in Facial Recognition. *Experimental Aging Research*, *44*(5), 411–426. <https://doi.org/10.1080/0361073X.2018.1521493>
- Eisen, M. L., Cedré, G. C., Williams, T. Q., & Jones, J. M. (2018). Does Anyone Else Look Familiar? Influencing Identification Decisions by Asking Witnesses to Re-examine the Lineup. *Law and Human Behavior*, *42*(4), 306–320. <https://doi.org/10.1037/lhb0000291>
- Fenyk, J., Císařová, D., & Gřivna, T. (2015). *Trestní právo procesní* (6th ed.). Praha: Wolters Kluwer.
- Flowe, H. D., Klatt, T., & Colloff, M. F. (2014). Selecting Fillers on Emotional Appearance Improves lineup Identification Accuracy. *Law and Human Behavior*, *38*(6), 509–519. <https://doi.org/10.1037/lhb0000101>
- Folstein, M. F., Folstein, S. E., & McHugh, P. R. (1975). “Mini-mental state”. *Journal of Psychiatric Research*, *12*(3), 189–198. [https://doi.org/10.1016/0022-3956\(75\)90026-6](https://doi.org/10.1016/0022-3956(75)90026-6)
- Freire, A., Lee, K., Williamson, K. S., Stuart, S. J. E., & Lindsay, R. C. L. (2004). Lineup Identification by Children: Effects of Clothing Bias. *Law and Human Behavior*, *28*(3), 339–354. <https://doi.org/10.1023/B:LAHU.0000029142.00834.e3>
- Fryšták, M. (2004). Některé aspekty rekognice v praxi přípravného řízení a povinnost účasti obviněného jako poznávané osoby na ní. *Kriminalistika*, 282–291.
- Gronlund, S. D., Mickes, L., Wixted, J. T., & Clark, S. E. (2015). Conducting an Eyewitness Lineup: How the Research Got It Wrong. In *Psychology of Learning and Motivation* (s. 1–43). <https://doi.org/10.1016/bs.plm.2015.03.003>
- Guerin, N., Weber, N., & Horry, R. (2018). Metamemory and Lineup Instructions: Asking Eyewitnesses to Recollect Reduces False Identification. *Preprints*, 1–80. <https://doi.org/10.20944/preprints201812.0012.v1>
- Harrison, V., & Hole, G. J. (2009). Evidence for a Contact-Based Explanation of the Own-Age Bias in Face Recognition. *Psychonomic Bulletin & Review*, *16*(2), 264–269. <https://doi.org/10.3758/PBR.16.2.264>
- Havard, C., & Memon, A. (2009). The Influence of Face Age on Identification from a Video Line-up: A comparison between older and younger adults. *Memory*, *17*(8), 847–859. <https://doi.org/10.1080/09658210903277318>

- Hills, P. J., & Lewis, M. B. (2011). The Own-Age Face Recognition Bias in Children and Adults. *Quarterly Journal of Experimental Psychology* (2006), 64(1), 17–23. <https://doi.org/10.1080/17470218.2010.537926>
- Horry, R., Brewer, N., & Weber, N. (2016). The Grain-size Lineup: A Test of a Novel Eyewitness Identification Procedure. *Law and Human Behavior*, 40(2), 147–158. <https://doi.org/10.1037/lhb0000166>
- Humphries, J. E., Holliday, R. E., & Flowe, H. D. (2012). Faces in Motion: Age-Related Changes in Eyewitness Identification Performance in Simultaneous, Sequential, and Elimination Video Lineups: Faces in motion. *Applied Cognitive Psychology*, 26(1), 149–158. <https://doi.org/10.1002/acp.1808>
- Charman, S. D., & Wells, G. L. (2007). Eyewitness Lineups: Is the Appearance-Change Instruction a Good Idea? *Law and Human Behavior*, 31(1), 3–22. <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9006-3>
- Jalava, S., Smith, A., & Wells, G. (2019). *The role of estimator variables in eyewitness identification: High confidence does not always imply high accuracy*. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.30585.52323>
- Janulková, K. (2018). *Rekognice* (Vydání první). Praha: Wolters Kluwer.
- Jelínek, J., Navrátilová, J., Draštík, A., Haltufová, Š., Hasch, K., Herczeg, J., ... Vávrová, T. (2007). *Trestní právo procesní* (5th ed.). Praha: Linde.
- Lindsay, R. C. L., Bertrand, M. I., & Smith, A. M. (2017). The Importance of Knowing How a Person Became the Suspect in a Lineup: Multiple Eyewitness Identification Procedures Increase the Risk of Wrongful Conviction. *Manitoba Law Journal*, 40(3), 53–83.
- Lindsay, R. C., & Wells, G. L. (1985). Improving Eyewitness Identifications from Lineups: Simultaneous versus Sequential Lineup Presentation. *Journal of Applied Psychology*, 70(3), 556–564. <https://doi.org/10.1037//0021-9010.70.3.556>
- Macchi Cassia, V., Pisacane, A., & Gava, L. (2012). No Own-Age Bias in 3-year-old Children: More Evidence for the Role of Early Experience in Building Face-Processing Biases. *Journal of Experimental Child Psychology*, 113(3), 372–382. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2012.06.014>
- Malpass, R. S., Tredoux, C. G., & McQuiston-Surrett, D. (1981). Lineup Construction and Lineup Fairness. *Journal of Applied Psychology*, 66(4), 482–489.
- McAdoo, R. M., & Gronlund, S. D. (2016). Relative Judgment Theory and the Mediation of Facial Recognition: Implications for Theories of Eyewitness Identification. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 1(11), 1–12. <https://doi.org/10.1186/s41235-016-0014-7>

- McCallum, N. A., & Brewer, N. (2018). Can Lineup Administrators Blind to the Suspect's Identity Influence Witnesses' Decisions? *Psychiatry, Psychology and Law*, 25(1), 93–105. <https://doi.org/10.1080/13218719.2017.1347937>
- Meissner, C. A., & Brigham, J. C. (2001a). A Meta-Analysis of the Verbal Overshadowing Effect in Face Identification. *Applied Cognitive Psychology*, 15(6), 603–616. <https://doi.org/10.1002/acp.728>
- Meissner, C. A., & Brigham, J. C. (2001b). Thirty Years of Investigating the Own-Race Bias in Memory for Faces: A meta-analytic review. *Psychology, Public Policy, and Law*, 7(1), 3–35. <https://doi.org/10.1037//1076-8971.7.1.3>
- Memon, A., Bartlett, J., Rose, R., & Gray, C. (2003). The Aging Eyewitness: Effects of Age on Face, Delay, and Source-Memory Ability. *The Journals of Gerontology: Series B*, 58(6), 338–345. <https://doi.org/10.1093/geronb/58.6.P338>
- Mote, P. M., Neuschatz, J. S., Bornstein, B. H., Wetmore, S. A., & Key, K. N. (2018). Secondary Confessions as Post-identification Feedback: How Jailhouse Informant Testimony Can Alter Eyewitnesses' Identification Decisions. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 33(4), 375–384. <https://doi.org/10.1007/s11896-018-9274-0>
- Musil, J., Konrád, Z., & Suchánek, J. (2004). *Kriminalistika* (2nd ed.). Praha: C.H. Beck.
- Musil, J., Kratochvíl, V., & Šámal, P. (2007). *Kurs trestního práva: Trestní právo procesní* (3rd ed.). Praha: Beck.
- Navon, D. (1992). Selection of Lineup Foils by Similarity to the Suspect is Likely to Misfire. *Law and Human Behavior*, 16(5), 575–593. <https://doi.org/10.1007/BF01044624>
- Nosworthy, G. J., & Lindsay, R. C. (1990). Does Nominal Lineup Size Matter? *Journal of Applied Psychology*, 75(3), 358–361. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.75.3.358>
- Perfect, T. J., & Harris, L. J. (2003). Adult Age Differences in Unconscious Transference: Source Confusion or Identity Blending? *Memory & Cognition*, 31(4), 570–580. <https://doi.org/10.3758/BF03196098>
- Pfungst, O. (1911). *Clever Hans (The Horse of Mr. Von Osten): A contribution to experimental animal and human psychology*. New York: Henry Holt and Company.
- Pozzulo, J. D., & Lindsay, R. C. L. (1998). Identification Accuracy of Children versus Adults: A Meta-Analysis. *Law and Human Behavior*, 22(5), 549–570. <https://doi.org/10.1023/A:1025739514042>
- Pozzulo, J. D., Reed, J., Pettalia, J., & Dempsey, J. (2016). Simultaneous, Sequential, Elimination, and Wildcard: A Comparison of Lineup Procedures. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 31(1), 71–80. <https://doi.org/10.1007/s11896-015-9168-3>

- Prerad, V., Protivinský, M., & Musil, J. (1987). *Taktika výslechu v přípravném řízení trestním* (2nd ed.). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Proietti, V., Laurence, S., Matthews, C. M., Zhou, X., & Mondloch, C. J. (2018). Attending to Identity Cues Reduces the Own-Age but not the Own-Race Recognition Advantage. *Vision Research*, *157*, 184-191. <https://doi.org/10.1016/j.visres.2017.11.010>
- Protivinský, M., & Klvaňa, K. (2007). *Základy kriminalistiky* (2nd ed.). Praha: ARMEX PUBLISHING s.r.o.
- Randall, J., E. Tabernik, H., M. Aguilera, A., S. Anastasi, J., & V. Valk, K. (2012). Effects of Encoding Tasks on the Own-Age Face Recognition Bias. *Journal of General Psychology*, *139*(2), 55–67. <https://doi.org/10.1080/00221309.2012.657266>
- Rhodes, M. G., & Anastasi, J. S. (2012). The Own-Age Bias in Face Recognition: A Meta-Analytic and Theoretical Review. *Psychological Bulletin*, *138*(1), 146–174. <https://doi.org/10.1037/a0025750>
- Rose, R. A., Bull, R., & Vrij, A. (2005). Non-Biased Lineup Instructions do Matter – a Problem for Older Witnesses. *Psychology, Crime & Law*, *11*(2), 147–159. <https://doi.org/10.1080/10683160512331316307>
- Ross, D. F., Marsil, D. F., Benton, T. R., Hoffman, R., Warren, A. R., Lindsay, R. C. L., & Metzger, R. (2006). Children's Susceptibility to Misidentifying a Familiar Bystander From a Lineup: When Younger is Better. *Law and Human Behavior*, *30*(3), 249–257. <https://doi.org/10.1007/s10979-006-9034-z>
- Sagana, A., Sauerland, M., & Merckelbach, H. (2018). Warnings to Counter Choice Blindness for Identification Decisions: Warnings Offer an Advantage in Time but Not in Rate of Detection. *Frontiers in Psychology*, *9*(1), 1–12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.00981>
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., & Memon, A. (1999). Age Differences in Accuracy and Choosing in Eyewitness Identification and Face Recognition. *Memory & Cognition*, *27*(3), 538–552. <https://doi.org/10.3758/BF03211547>
- Semmler, C., Dunn, J., Mickes, L., & Wixted, J. T. (2018). The Role of Estimator Variables in Eyewitness Identification. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, *24*(3), 400–415. <https://doi.org/10.1037/xap0000157>
- Schaich, A., Obermeyer, S., Kolling, T., & Knopf, M. (2016). An Own-Age Bias in Recognizing Faces with Horizontal Information. *Frontiers in Aging Neuroscience*, *8*(264), 1–10. <https://doi.org/10.3389/fnagi.2016.00264>
- Smith, A. M., Wells, G. L., Smalarz, L., & Lampinen, J. M. (2018). Increasing the Similarity of Lineup Fillers to the Suspect Improves the Applied Value of Lineups Without Improving Memory Performance: Commentary on Colloff, Wade, and Strange (2016). *Psychological Science*, *29*(9), 1548–1551. <https://doi.org/10.1177/0956797617698528>

- Staňková, L. (2017). Otazníky nad rekognicí prováděnou jako neodkladný a neopakovatelný úkon. *Trestněprávní revue*, 79–85.
- Stebly, N. K., Dysart, J. E., & Wells, G. L. (2011). Seventy-two Tests of the Sequential Lineup Superiority Effect: A Meta-Analysis and Policy Discussion. *Psychology, Public Policy, and Law*, 17(1), 99–139. <https://doi.org/10.1037/a0021650>
- Stebly, N. K., Wells, G. L., & Douglass, A. B. (2014). The Eyewitness Post Identification Feedback Effect 15 Years Later: Theoretical and Policy Implications. *Psychology, Public Policy, and Law*, 20(1), 1–18. <https://doi.org/10.1037/law0000001>
- Straus, J. (2005). *Kriminalistická taktika*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Straus, J., Porada, V., Suchánek, J., Fürbach, M., & Kloubek, M. (2012). *Kriminalistická technika* (3rd ed.). Plzeň: Aleš Čeněk.
- Šámal, P. (2013). *Trestní řád: Komentář* (7th ed.). V Praze: C.H. Beck.
- Šimovček, I. (2011). *Kriminalistika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.
- Verdichevski, M., & Steeves, J. K. E. (2013). Own-Age and Own-Sex Biases in Recognition of Aged Faces. *Acta Psychologica*, 144(2), 418–423. <https://doi.org/10.1016/j.actpsy.2013.06.005>
- Wells, E. C., & Pozzulo, J. D. (2006). Accuracy of Eyewitnesses With a Two-Culprit Crime: Testing a New Identification Procedure. *Psychology, Crime & Law*, 12(4), 417–427. <https://doi.org/10.1080/10683160500050666>
- Wells, G. L. (1978). Applied Eyewitness-Testimony Research: System Variables and Estimator Variables. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(12), 1546–1557. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.36.12.1546>
- Wells, G. L. (2002). Eyewitness testimony. In *Encyclopedia of crime & justice* (2nd ed, s. 663–668). New York: Macmillan Reference USA.
- Wells, G. L. (2017). Eyewitness Identification. In E. Luna (Ed.), *Reforming Criminal justice: Policing* (s. 259-278). Phoenix: AZ: Arizona State University.
- Wells, G. L., & Bradfield, A. (1999). Measuring the Goodness of Lineups: Parameter Estimation, Question Effects and Limits to the Mock Witness. *Applied Cognitive Psychology*, 13(1), 27–39. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0720\(199911\)13:1+3.3.CO;2-D](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0720(199911)13:1+3.3.CO;2-D)
- Wells, G. L., Yang, Y., & Smalarz, L. (2015). Eyewitness Identification: Bayesian Information Gain, Base-Rate Effect Equivalency Curves, and Reasonable Suspicion. *Law and Human Behavior*, 39(2), 99–122. <https://doi.org/10.1037/lhb0000125>

- Wetmore, S. A., McAdoo, R. M., Gronlund, S. D., & Neuschatz, J. S. (2017). The Impact of Fillers on Lineup Performance. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 2(48), 1–13. <https://doi.org/10.1186/s41235-017-0084-1>
- Wilcock, R. A., Bull, R., & Vrij, A. (2007). Are Old Witnesses Always Poorer Witnesses? Identification Accuracy, Context Reinstatement, Own-Age Bias. *Psychology, Crime & Law*, 13(3), 305–316. <https://doi.org/10.1080/10683160600822212>
- Wright, D. B., & Stroud, J. N. (2002). Age Differences in Lineup Identification Accuracy: People Are Better with Their Own Age. *Law and Human Behavior*, 26(6), 641–654. <https://doi.org/10.1023/A:1020981501383>

Použité právní předpisy

Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 37/01 ze dne 22. 10. 2001, sp. zn. IV. ÚS 37/01

Nález Ústavního soudu ze dne 11.10.2007, sp. zn. III.ÚS 528/06

Nález Ústavního soudu ze dne 20.6.2017, sp. zn. I. ÚS 3709/16

Usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 6. 2004, sp. zn. II. ÚS 132/04

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 26.8.2009, sp. zn. 8 Tdo 921/2009

Seznam zkratk

APA	American Psychological Association
MMSE	Mini-Mental State Examination
OAB	<i>own age bias</i>
POLICEJNÍ ORGÁN	Policie České republiky
TŘ	zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TZ	zákon 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů